

Gróf Degenfeld-Schomberg József „az egyetem létesítésének legjobb munkása”

Gróf Degenfeld- Schomberg József

„az egyetem létesítésének
legjobb munkása”

GRÓF DEGENFELD-SCHOMBERG JÓZSEF
„AZ EGYETEM LÉTESÍTÉSÉNEK LEGJOBB MUNKÁSA”

Gróf Degenfeld- Schomberg József

„az egyetem létesítésének
legjobb munkása”

Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány

Debrecen, 2022

Tartalom

Előszó (Kossa György)	7
Cikkek, tanulmányok gróf Degenfeld-Schomberg Józsefről	
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület új főgondnoka – gróf Degenfeld-Schomberg József	12
Kálmán Attila: Gróf Degenfeld József élete és munkássága	19
Bazsa György: „az egyetem létesítésének legjobb munkása” – Egy gyászjelentés margójára	36
Meghívó a Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem avató ünnepélyére	44
Búcsú gróf Degenfeld-Schomberg Józseftől	
Gyászjelentések	48
Ravasz László: Ne a láthatóra, hanem a láthatatlanra nézzünk	50
A Degenfeld család	
A Degenfeld család címere	60
Gróf Degenfeld József utódai	62
Emléktábla avatás a Debreceni Egyetemen	
Meghívó	66
Szilvássy Zoltán, a Debreceni Egyetem rektorának köszöntő beszéde	68
Kossa György, a Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány kuratóriumi elnökének avató beszéde	70
Puskás István, Debrecen Megyei Jogú Város kulturális területért felelős alpolgármesterének avató beszéde	73
Fekete Károly, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökének avató beszéde	75

Szerkesztette:
Dr. Bazsa György
Jenei Zsuzsa

Lektorálta:
Dr. Rófi Mónika

© 2022 Debreceni Egyetem

Kiadja a Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány
támogatásával a Debreceni Egyetem

Felelős kiadó:
Karácsony Gyöngyi

Nyomdai munkálatok:
Printart-Press Kft., Debrecen
ISBN 978-963-490-486-1

Gróf Degenfeld-Schonburg Pál, Degenfeld-Schomberg József dédunokájának köszöntő beszéde	78
Képek az avatási ünnepségről	80
Degenfeldek hagyatéka	
Degenfeld emlékpontok Debrecenben	84
Degenfeld kastélyok a mai Magyarországon és Erdélyben	88
Gróf Degenfeld-Lindner Mária: Szőlő és borkultúra Tarcalon – Degenfeld hagyományban	90
Zárszó (Bazsa György)	94

Előszó

Ha nem csak történetiségében, hanem térben is követni akarjuk a Debreceni Egyetem létrejöttét, akkor a Református Kollégium Kálvin téri épületétől kell elindulnunk. Ennek a mai épületnek a helyén állt az az iskola, amelyben a református egyház 1538-ban olyan oktatási intézményt szervezett meg, ami már nem csak írni-olvasni-számolni tanította növendékeit, hanem a korabeli tudományos ismeretek átadását is feladatának tekintette. Ezért szerepel az Egyetem logójában a gerundiumon az 1538-as évszám.

A Kollégium árkádsorában a négyszáz éves jubileumára készített 22 relief állít emléket azoknak, akik a reformáció szellemében – közvetve vagy közvetlenül – meghatározóan hozzájárultak a Kollégium működéséhez és hírnevéhez. Köztük van gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnok is.¹

Ha innen az Egyetem mai főépülete felé megyünk, az Egyetem sugárút az Egyetem térre visz bennünket, ahol a parkban négy egész alakos szobrot találunk. Négy reformátorét, akik, ha nem is a mai egyetem létesítésében játszottak közvetlen szerepet, de a szellemi és – mondjuk így – intézményi háttér kialakulásában és erősítésében meghatározó jelentőségűek.

Méliusz Juhász Péter (1536–1572) a magyar kálvinista egyház kialakulásának szervezője (Debrecen, a kálvinista Róma) és nagy, szenvedélyes hitvitázó volt. Huszár Gál (1512–1575) reformátor, nyomdász, énekszerző, a debreceni nyomdászat alapítója. Szenczi Molnár Albert (1574–1634) a genfi zsoltárok fordítója, ő maga is zsoltáriró. Komáromi Csipkés György (1628–1678) tanár, bibliafordító, aki a Református Kollégiumban negyedszázadon át tanított és rengeteget tett Debrecen kulturális fejlődésért.

¹ Az Előszóban említett szobrokról pontos információk találhatóak a *Debreceni Virtuális Szoborpark* honlapon: <http://www.dbvk.hu/szoborpark/?do=browse&page=36>.

A négy szobor együtt azt az eszmét szimbolizálja, ami szerint az egyetem – mint eddig – a jövőben is követi a Kollégium évszázados oktatási hagyományának szellemiségét és továbbra is ápolja azt.

Az időbeliséget követendő térben most egy kis kitérőt kell tenni a főépület nyugati oldalához, hogy „A professzor” című, de köztudottan konkrétan Hatvani István (1718–1786) teológia-, matematika-, fizika-, kémia-, orvosprofesszor szobrát megnézve érzékeljük a tudomány személyében megnyilvánuló univerzalitását, amit három évszázaddal később már csak az egyetem egésze tud megvalósítani.

Visszatérve az Egyetem térre, a főépület előtt áll gróf Tisza István (1861–1918) és gróf Klebelsberg Kunó (1875–1932) szobra. Tisza István kollégiumi diákévei alapján emocionálisan is nagy figyelemmel és érdeklődő pártfogással kísérte, ahogy a Kollégium és a város meghatározó hatású anyagi támogatásával a debreceni egyház- és államférfiak a Kollégium három akadémiai tagozatának egyetemmé alakulását előkészítik, s ennek alapján azt az 1912. évi XXXVI. törvénycikkkel a magyar Országgyűlés megalapítja. Klebelsberg Kunó oktatási miniszter hathatós közreműködésével és folyamatos támogatásával éppen két évtized elteltével kerülhetett sor az impozáns főépület felavatására 1932. május 15-én.

Belépve a főépületbe, a díszudvar falain körben elhelyezett 23 névtábla a Kollégium és az Egyetem jeles és neves tanárainak, diákjainak emlékét őrzi: a nevek egyszerre szimbolizálják a két intézmény történelmi kapcsolatát és azok szakmai sokoldalúságát.

Ez év július 7-e óta az I. emeleti oszlopcsarnokban egy arcképes domborművel is ellátott emléktábla örökíti meg gróf Degenfeld József Debrecen és Hajdú vármegye főispánja, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka meghatározó szerepét az egyetem létesítésében. Erről a szerepről – és az emléktábla avatásról – ad áttekintést a jelen kötet, címében is kifejezve azt az évtizedeken át alig megjelentett tevékenységet, amit

gyászjelentésében 1927-ben az egyetemi tanács, most pedig a Szenátus és az alapítványi Kuratórium az „*egyetem létesítésének legjobb munkása*” minősítéssel ismert el.

2022. október

Kossa György

Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány
kuratóriumi elnök

Cikkek, tanulmányok
Gróf Degenfeld-Schomberg Józsefről

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület uj főgondnoka

— gróf Degenfeld-Schomberg József —

(Pesti Hírlap, 1896.10.13.)

A legnagyobb magyar ev. ref. egyházkerület főgondnokká a nemrég elhunyt Vályi János helyébe gróf Degenfeld-Schomberg Józsefet, Hajdú vármegye és Debrecen sz. kir. város főispánját, az alsó-szabolcs hajduvidéki egyházmegye gondnokát választotta.

A küldöttség Kiss Áron püspök és Simonffy Imre polgármester elnöklete alatt ma fölbontható a beadott 744 szavazatot. Ebből gróf Degenfeld 488, Cray 157, Thaly Kálmán 24, Isaak Dezső 19, Horthy István 13, Tisza Kálmán, Gencsi Albert 8—8, György Endre 3, Ráday Gedeon, Turay Kálmán, Szilágyi Dezső, Ritoók Zsigmond és Ujfalussy Béla 1—1 szavazatot kaptak.

* * *

A Degenfeld-Schomberg család egyike ama külföldi eredetű főrangú nemzetségeknek, amelyek a magyar földön meghonosodván, szívvel-lélekkel magyarokká lettek. A család Magyarországra szakadt ága nem is tehetett másként. Hiszen gróf Degenfeld Miksa Kristóf, ez ősrégi család magyar ágának megalapítója, a minden ízében magyar erdélyi arisztokráciába házasodott. Teleki Anna grófnő volt a felesége. Azóta közpályán szereplő több jeles hazafit adott át hazájának ez a család. Miksa Kristóf fia, Ottó, kora egyik leghíresebb jogtudósa, guberniumi főtanácsos volt, aki könyv nélkül tudta a Corpus jurist. 1842-ben kevésbé múlt, hogy az erdélyi rendek gróf Teleki Józseffel szemben nem őt, az indigenát választották Erdély kormányzójává. Ottónak öccse Imre 1818-ban mint Szabolcs vármegye főispánja szolgálta nemzetét. Emiatt jószágait elkobozták, őt magát pedig bitófára ítélték. Csak Haynau szeszélye mentette meg az életét.

Majd Tisza Kálmánnal, aki kevéssel azután vejévé lett, kiszögezett ágyuk és feltűzött szuronyok előtt együtt tiltakozott a debreceni kistemplomban a protestáns autonómiát megsemmisítő pátens ellen. A tiszántúli református magyarság ekkor őt találta legméltóbbnak a főgondnoki méltóságra. Most Ottó grófnak unokájában, József grófban, a második magyar Degenfeldet érte ez a kitüntetés.

A Degenfeldek ezer évre vezethetik vissza családfájukat. Első ismert őszükkel Kr. u. 850-ben találkozunk. A szabad Helvetiából származnak, ősi váruk közel feküdt Habsburghoz. Akkor még Tegenfeldeknek hívták őket. A XII. századtól kezdve vitéz lovagoknak, hadvezéreknek, államférfiaknak, fejedelmek, királyok és császárok kedvelt tanácsosainak hosszú sora származott e családból, mely mindjárt a reformáció kezdetén protestáns vallásra tért át, s azóta a Degenfeldek közül nem egy harcolt kardjával és eszével a protestantizmus eszméiért. Emlékezik a történelem olyan Degenfeldekről is, aki lemondott ősi birtokairól s üldözött hitével együtt inkább kivándorolt hazájából, semhogy katholinná legyen.

Katonai erényeket és hadvezéri talentumokat fíró-fíra örökölték a Degenfeldek. S vitézi kardjukat a XVII. századtól fogva többen forgatták Magyarországon, mikor még a sváb föld volt hazájuk. A család legkimagaslóbb alakja, Kristóf Márton, a harminc éves háború elején Magyarországon is megfordult. Majd a katolikus császári hadak ellen Gusztáv Adolf oldalán harcolt. Később a velencei köztársaság szolgálatában, mint Dalmácia és Albánia kormányzója, döngette Magyarország és a keresztyénség nagy ellenségének, a töröknek hanyatló hatalmat. Unokája, Kristóf Ferdinánd, már Savoyai Eugén és Pálffy János seregében segített végkép összetörni a török uralmat. Az ifjabbik Kristóf Márton pedig, mint porosz tábornok és hadügyminiszter szerezte meg családjának a grófi címet és házasság révén a Schömberg nevet. Egy másik Degenfeld ismét a magyar király szolgálatában harcolta végig a francia forradalmat.

A most főgondnokká választott Degenfeld József 1847-ben született. Két éves korában árvaságra jutott négy évvel idősebb testvérel, Lajos gróffal, a nemrég lemondott nógrádi főispánnal. Anyjuk, Teleki Augusztá grófnő, a nagynevű Teleki László testvére, maga vezette gyermekeinek ne-

50. SZÁM. 1896. ÉVI ÉVFOLYAM.

VASÁRNAPI UJSÁG.

837

GRÓF DEGENFELD JÓZSEF

A TISZÁNTÜLI REF. EGYHÁZKERÜLET FŐGONDNOKA.

A tiszántúli ref. egyházkerület közelebb álltatta be gr. Degenfeld Józsefet, az újonnan választott főgondnokot, hivatalába. Olyan elődök után ül ő elnöki székébe, mint Dobozó Mihály, Vay István, Rhédey Ferenc, Péchy Imre, b. Vay Miklós, gr. Degenfeld Imre és legutóbb Vályi János. Gr. Degenfeld József neve azonban csak a főgondnoki névsorban új, mert a ref. egyházi életnek eddig is kiváló szereplője volt s mint az alsó-, záboles-hajdúkerületi egyházmegyének gondnoka, már régóta vesz részt az egyházkerület kormányzásában is.

A Degenfeldnek családi jellemvonás az erős szabadelvűség úgy az egyházi, mint a polgári élet terén. Az új főgondnoknak nagybátyja volt az a Degenfeld Imre gróf, ki 1860 jan. 10-én, mikor a kalvinisták híres debreczeni gyűlését a kormányhatalom «a felség nevében» betiltotta s Balogh Péter, a helyettes püspök, «az Isten nevében» megtartotta, e szavakkal állott elnöktársra mellé: «Nem tagadtam meg, egyházam, ha meg kell is halnom értele, a törvénnyel biztosított jogaidat védelmezem». Mintia csak delanyai öse, az a Schomburg gróf szóltat volna meg, ki a vallásüldözés XIV. Lajos francia királynak oda dobta a marsallbotot s mint Oraniani Vilmos fővezére harcolt diadalhaláláig vallása szabadságáért.

«Ma más idők vannak», — mondta az új főgondnok beiktatása alkalmából. Ma nem egy «hülye hatalommal való küzdelem, hanem a közjóra irányuló bekes munkásság irányítása a vezérek szerepe. Az egyházpártiak törvények által teremtett új helyzet, az alsóbb és felsőbb tanács s kivált a meggyőződészetes régi debreczeni főiskola fognak adni elég tétet e magas méltóságú főnök, ki nov. 18-án a tiszántúli ref. püspök, az éz Kiss Áron jobbiban helyet elfoglalt.

Gr. Degenfeld Schomburg József, gr. Degenfeld Ottó és Teleki Angusta grófnő fia, Kolozsvárott 1817-ben született. Két éves volt, mikor 1819-ben atyját elvesztette. Anyja, a gr. Teleki László testvére, kitűnő nevelésben részesítette úgy őt, mint a négy évvel idősebb lányját, Lajost, a nem rég lemondott négrádi főispánt. Degenfeld József tanulmányainak befejezésével a földművelési miniszteriumban hivataloskodott, de csakhamar elhagyta hivatalát s gyenge egészsége helyreállítása céljából egy időre szatmármegyei birtokára vonult vissza. 1870-ben meg házasodott s nőül vette Szilassy Mariát, kinek atya helytartó-tanácsos, nagyapja pedig koronőr volt. E házassággal egy fia és két lánya született. Boldog családi életére el nem oszlo felhőt borított feleségének 1892-ben történt halála.

Még 1883-ban nevezte ki ő felesége Hajdúmegye és Debreczen főispánjává s azóta hivatali pontosságával, rendkívüli szorgalmával és erős vezető képességével megyéjében mindenki tiszteletét kivívta. Erdemének elismerésül a király pár évvel ezelőtt a Szent-István-rend kiskeresztjével tüntette ki. Tagja a főrendiháznak is. Debreczen polgári és a kormányzata alatt álló hajdúság köz rendkívüli népszerű. De nevező az egész Tiszántúli egyházkerületben, mely mindjárt az első szavazásnál nagy többséggel főgondnokává megválasztotta. Az athleta terméti, kedves, finom modorú embert ott lát-

latni a társadalmi élet minden mozdulatánál. Még Szatmármegyében laktakor a Kősegy-egyesület, Debreczenben a Csokonay-kör, a közművelődési egyesületek, a veres-kereszt-egyesület mind jó munkást, jó elnököt találtak benne. A tiszántúli ref. egyházkerület is azzal a meggyőződéssel nézhet az új főgondnok munkálkodása elé, hogy az a kerületre, az iskolákra s az egyetemes egyházra, sőt az egész hazára néve is áldásos leend.

Dr. Kiss Áron.

A PUSZTASZEREN ÁLLÍTOTT EZREDEVI EMLÉK.

Az egykori szer-monostori apátság nyolcezred éves romfalai közelében ma már készen áll az a művészi alkotás, melynek tetejéről, 16 méter magasságból tekint szét Árpád vezérünk szoboralakja azon a síkságon, a hol a nagy honalapító hadai ezelőtt ezer évvel táboroztak, s a hol a hét vezér és a nemzet előelődi a Kortvely-től partján szabad ég alatt az első nemzetgyűlést tartották, hogy már birtokukba vett új hazájukat állammá szervezzék. Országgyűlé-

GRÓF DEGENFELD JÓZSEF.

seinknek ez az első öse, a krónikák szerint harminc napig tartott, miközben «szereztek kevés törvényt bölcsen». E «keves törvény» maradványa a hagyomány által emeltett pusztaszeri vészszobor.

A pusztaszeri emlék egyike annak a hét emlékműnek, melyeket a nemzeti kegyelet ezredévi országos ünnepesünk megörökítésére hazánk hét külön pontján állított s melyeknek egymástani folavátása mindmennyi fényes részlete volt nagy ünnepesünknek. Ez emlékművetkeket tulajdonképpen mind Berzók Gyula műszaki tanácsos tervezte és valószínűleg is meg. A folavátások sorában első volt a pusztaszeri ez évi június hó 27-én, mikor azonban még csak az alapkövü ünnepes letétele történthetett meg. Ez ünnepes alkalomával történt, hogy Pusztaszer birtokosa, Pallavicini Sándor örögróf, azt a szép jelet adta hazafiságának, hogy az emlékmű telke körül 80 hold földet hasztaltott, ki a birtokból s azt örök időkre az emlékmű parkjál ajánlotta föl, hogy az minden oldalról szabadon állhasson s éke és karsza ne juthasson közel hozzá. Egy most e hatalmas tágas tér mellé került környezte a nevezetes emléket, melynek őrzését s további gondozását Csongrádmegye vállalta magára.

A 65 ezer forintba került emlékmű, melynek nagy alakú mintája az ezredévi országos kiállításán is szemlélhető volt, oszloposan építmény. Lepedőzetes gránit alapon hat törzsi oszlop áll, egymástól aranyos távolsághban elhelyezve s

faragott kőből rakott négyzetes kis oszarnok fogva közre, melynek féső részét szintén faragott kőből rakott gömbölyded kúp tetejébe. A 16 méter magas kupola tetején Árpád fejedelemnek Kallós Éde szobrásztól mintázott alakja van ülőhelyzetben. Jobbját karja marokolatán nyugtatja s szemével meglehetősen tekint végig az előtte társuló határtalan síkságon a Tiszától a Duna felé. Minígy pihen a nagy küzdelem után, mely e szép országot, Attila örökét, birtokába juttatta.

GYORSIRÓ NŐK.

Budapesten is van már gyorsírási tanfolyam nők részére. A ki érdeklődéssel kíséri a magyar társadalom mindennapi mozgalmát, annak nem kerülhet ki a figyelmét ez a nagy és elhatározó lépés, mely legutóbbi időben a nők ügyét, mint társadalmi kérdést a magyar kultúrpolitikák egyik vezérgondolatává emelte. Egyetemen nyitlak meg, először csak tartak kaput újában a nőnem önállósítása érdekében, de ha ezen célnak gyakorlati eszközökét akarunk szolgáltatni adni, akkor nemcsak a magasabb egyetemi kérdés valaszait kell lerombolni a nők előtt, hanem gyakorlatiasabb élet-pályáknak is rá kell kerülni figyelmét s ilyenek ismerték el ma mindentűl Európában a gyorsírás.

Egy bécsi tudós újában azzal a váratlan fölfedezéssel lepte meg a világot, hogy a gyorsírásat alighanem ismerete már Xenophon vagy valamelyik kortársa, és minden valószínűség szerint gyorsírászatilag jegyzeteltek föl például Sokrates beszélgetései. De ha ez nem egészen így volna is, azt már meglehetősen alapszággal lehet tudnunk, hogy régi római könyvtérek közt rabszolgák által sokszorosttatnak könyveket, s ez alkalmossal a rendes írásnak egy rövidlési rendszerét használták, melyet feltalálójá, Cicero egy fölszabadított rabszolgája után, Tiro-féle jegyeknek neveztek el.

Sőt újában napvilágra került kéziratok köztjelelmébe tessék azt is, hogy Luther Márton prédikációját is gyorsírók mentették meg a feloldástól; az angol és francia gyorsírás története pedig már a középkor óta egész sorát mutatja fel azoknak, kik följegyzések gyorsaságával bámulatos eredményeket a kortársakat ilyenek segítségével tudták megszerezni már akkor előlmes kiadók, mint p. o. Pavier, az előadott szin-larabok kéziratát, s ilyeneknek köszönhetően majdnem bizonyosan Shakespeare halhatatlan műveinek ránk maradását is.

De elég e történeti hozzávetésből. A mi sokkal érdekesebb és gyakorlatiasabb, nezzük a gyorsírásnak, mint állandó kereszforrásnak föltételeit s alban a női munkakör érvényesítését, a mi oly szorosan összefügg a női társadalmi helyzetének könnyítésével. Anglia és Amerika után legutóbb Németország gyorsírói statisztikája van előtűnő, melyből meglepetre látjuk, hogy Németországban ma, csupán hivatalos gyorsíró-egyletek tagjaiból Borsalóban minden 382 lakosra jut egy, Berlinben 144 lakosra, Lipcsében 542, Hamburgban 593, Drezsliában 612 és Kolmben 950 lakosra egy. Ebbe a számba ninesnek befolglalva azok, a kik a gyorsírásról értenek, de gyorsíró-egyleteknek nem tagjai. A mi foglalkozást statisztikának adatai meglehetősen hányosak még a gyorsírásról kereszterüleg foglalkozók föltűntetésében; de bizonyos, hogy e tekintetben sokkal hátrább állunk meg Németországban.

Ugyanez áll természetesen a gyorsírók arányára nére is a gyorsírói alkalmazottak számában. Igaz, hogy a gyorsírásat igazi választottainak, a parlament gyorsíróinak sorait Németországban is zárva tartják meg a nők előtt a nőket politikai tárgyalásokban való részvételtől eltiltó törvények; de Dániában és Svédországban már tényleg nők is kapnak alkalmazást a parlament gyorsírói karban, és pedig méltan, ha

velését, amit jeles magántanítókra bízott. Degenfeld József tanulmányai befejezése után közpályára lépett s Gorove István idejében fogalmazó volt a földművelésügyi miniszteriumban. Gorove nagyon megszerette a szorgalmas, éles elméjű fiatal grótot. De ez rövid idő múlva otthagya hivatalát és a nagyváros zaját. Hazament szatmármegyei birtokára gazdálkodni. Am nemcsak gazdaságának élt. Tevékeny részt vett a vármegye és a ref. egyház közéletében is. A közdolgozók iránt tanúsított meleg érdeklődésével csakhamar magára vonta a figyelmet s elhalmozta munkával is járó különféle nobile officiumokkal a fiatal grótot. Falusi magányából hívta el őfelsége 1883-ban Hajdú vármegye és Debreczen sz. kir. város főispáni székébe. Azóta szorosan összefügg az ő neve a két törvényhatóság csaknem minden fontosabb eseményével, kulturális és közgazdasági törekvéseivel. Mert politikai ellenfelei is elismerik, hogy főispáni hivatását ő nemcsak úgy fogja föl, hogy egyedül a legszorosabb értelemben vett közigazgatás bürokratikus vezetését tartsa kezében és mint a kormány bizalmi férfia csak képviselőválasztások alkalmával törődjék az emberek gondolkodásával, érzületével. Ott van e tekintélyével, befolyásával és buzgó munkásságával csaknem mindenütt, ahol városa, vármegyéje, egyháza szellemi és anyagi előrehaladásáért fáradoznak a legjobbak.

Ez az önálló gondolkozású, energikus főispán annyira összeforrott már a makacs hajdúsággal és a nyakas kalvinista debreceni polgársággal, hogy szinte nehéz volna őket egymás nélkül elképzelni.

Pedig nem mondhatnék, hogy mindig megérték egymást, vagy hogy kivétel nélkül mindenki szeretné a főispánt. Különösen képviselőválasztások idején hatalmas ellenfelek gyanánt állanak szemben egymással főispán és független érzelmű polgárság.

A harci zaj lecsillapodása után megint kibékülnek s akárhányszor megtörtént már, hogy függetlenpárti civis névnapján Degenfeld József ült az asztalfőn. A főispán athleta természetével is kiválik a debreceniek között, akiknél alacsony zömök termet a típus. Kevés magasabbra nőtt ember van Debreczenben, mint ő. Tucat számára menő jeles tulajdonságaival pedig határozottan imponál. Mert tetszik a debreceni polgárnak, épen úgy a Bocskay-hajdúnak, hogy az ő gróf főispánja olyan erős hitű kalvinista, akit

gyakorta lehet látni, hogy zsoldárral kezében templomba megy. Gondolkodásában, életmódjában és öltözetében a puritánizmus megtestesülése. Főként öltözködés dolgában annyira egyszerű és keresetlen, hogy egészen a cinizmusig viszi. Debrecenben úgy tudják a grófról, hogy az ő garderobjából bámulatosan kevés uraságtól levetett kabát kerül ki. Ámbár senki sem tartja fösvénynek. Mert ahol kell, nagy úrhoz illően tud reprezentálni. A régi Fehérló szálloda, melyet a gavallér Debrecen városa 150.000 forint értékben ajándékozott az újonnan keletkezett Hajdúvármegyének, tudná megmondani, hogy a főispán kedves, magas műveltségű felesége, szülő. Szilassy Irma, akinek nagyatyja protestáns koronaőr volt, hányszor fogadta vendégszerető termeiben a debreceni előkelő társaságot. Azóta, hogy meghalt az áldottlelkű főispánné, kinek egyszerű sírjához a Kossuth utcai temetőbe, még most is naponta kizarándokol a felejtteni nem tudó szerető férj. De azóta sem múlik el vármegyei, egyházmegyei közgyűlés, hogy tagjait asztalához ne hívja Degenfeld József, aki viszont, amint már fentebb említettük, polgárcsaládok családi ünnepélyein éppen úgy, mint elite-bálokban egyformán szorgalmasan megjelenik. Innen a magyarázata annak, hogy Polonyi kerületének főhelye, Szoboszló városa, Bocskay fejedelem lovassági zászlójának hűséges őrzője, már régen díszpolgárává választotta. Böszörmény, Nánás, meg a többi hajdúváros nem követte ugyan Szoboszló példáját, de valahányszor egyházmegyei vándorló közgyűlés vagy hivatalvizsgálat alkalmával áldomást isznak, nyilvánvaló ott is a főispán népszerűsége, kire ellenzékiek ürítik első poharukat.

Hogy mennyire lelkiismeretesen teljesíti kötelességét, mennyire fáradhatatlan munkás férfi a főispán, azt volt alkalma megismerni minden debreceninek. Alig volt eddig olyan városi, megyei közgyűlés, közigazgatási bizottsági ülés 13 év óta, melyen ne ő elnökkölt volna. Ebben már valóban a pedánsáig megy a pontossággal. A tanácskozások vezetésében pártatlanság és élesen disztigáló képesség jellemzi az eljárását. Az egyházközségi közgyűléseknek, amelyek pedig rendszerint egy hétig tartanak, s amelyeken utóvégre alig cseng-leng néhány hosszú türelmű nagytiszteletű úr, ama kevés számú világi urak közé tartozik, akik az utolsó lélegzetig törhetetlenül kitartanak. Ez a szigorú lelkiismeretesség, kötelességtudás

jellemzi minden téren, ahová a kormány vagy a közönség bizalma állítja. Ő valóban a munka embere. Évekig buzgó elnöke volt a debreceni fölolvadó körnek, amelyből a mai Csokonai-kör alakult. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet [EMKE] Debrecen városi és hajdúmegyei fiókegyletének, a vármegyei vöröskereszt egyletnek kezdettől fogva éltető lelke, elnöke. A nemrég alakult debreceni szőlő és bortermelő szövetkezetnek is ő az elnöke. Azt lehet mondani, hogy még tejjel is a főispán táplálja a debrecenieket.

Szatmár megyében kitűnő tehenészete van, ahonnan naponta vasúton hozzák Debrecenbe a friss tejet. Itt van helye megemlíteni, hogy éppen olyan jó gazda, mint nagybátyja, Degenfeld Imre volt. Nemcsak meg tudta tartani örökségét, de vásárlások által is szépen gyarapítja. Birtokai Szatmár, Szabolcs és Pest vármegyében fekszenek.

Azon nimbuzson kívül, amely a magyar református közönség előtt a Degenfeld családot környezi, főként erősen kifejtett egyházas érzülete, az önkormányzati jelleggel bíró egyházi közélet mezején szerzett érdemeinek fölismerése segítette Degenfeld Józsefet arra az előkelő magas állásra, melynél szebbet és nagyobbat nem adhat a szegény magyar református gyülekezetek bizalma, szeretete és hálája világi uraknak.

A főgondnokság nem pusztán cím, nem sine cura méltóság. Nem egyedül arra való, hogy ingatag tömegek kegyeltjeiket dekorálják vele. Súlyos erkölcsi felelősséggel, nagy föladdal járó mandátum annak, aki elnyeri. Ilyenné lett különösen az egyházpolitikai reformok által teremtett új viszonyok között, amelyek tagadhatatlanul nehéz megpróbáltatások elé állították a magyar protestáns egyházat. Erős, biztos kézzel, szervező tehetséggel megáldott egyházi és világi vezetők kellenek, hogy az egyház az új helyzetben is megtalálja a helyes utat és sikeresen küzdhessen meg az elébe tálaló veszélyekkel.

Degenfeld József olyannak mutatkozott, aki vaskövetkezetességgel tudja elérni kitűzött céljait. Vallását, egyházát pedig jobban szereti, sem hogy annak érdekeiből, jogaiból bármit is föladjon. Azt várják tőle, hogy példaadásával, buzdításával megerősíti a lankadó protestáns öntudatot és tervszerű, sikeres belszervező munkának lesz a kezdeményezője. Nagy

dolgok véghezvitelére van hivatva úgy is, mint a debreceni kollégium főgondnoka. Annak az álmos, ólomlábon járó rendszernek, amely eddig lekötve tartotta a főiskola fejlődésre képes erőit, véget kell vetni, ha azt akarjuk, hogy ez a negyedfélszáz éves főiskola jövőben is megtartsa vonzó erejét az Alföld ifjúságára s versenyképességét. Ha az új főgondnok akarja, Debrecen és a prot. magyarság áldozatkészségével könnyebben lesz valósággá az a szép ábránd is, amelyet úgy hívnak, hogy: debreceni egyetem.

Degenfeld József tulajdonosa a Szt. István rend kiskeresztjének, census alapján tagja a főrendiháznak. Egy fia és két leánya van. A debreceni egyetemre nagyobb alapítványt is tett.

*Forrás: Pesti Hírlap 1896-10-13. [https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHir-
lap_1896_10/?query=debreceni%20protest%C3%A1ns%20lap%20degenfe-
ld%20j%C3%B3zsef&pg=258&layout=s](https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHir-
lap_1896_10/?query=debreceni%20protest%C3%A1ns%20lap%20degenfe-
ld%20j%C3%B3zsef&pg=258&layout=s)*

Gróf Degenfeld-Schonburg József (1847–1927) élete és munkássága

Kálmán Attila
történész, Kolozsvár

A Degenfeldek azon főnemesi családok közé tartoznak, amelyek szerepét a történetírás a magyar történelemben mindig számon tartotta, de a családtörténeti írások, vagy a családtagok részletesebb életrajzai még váratnak magukra. Az egyetlen családtörténeti munka Könyves Tóth Kálmán tollából került ki a 19. század végén, de ez is főleg a német családtagokra, illetve gróf Degenfeld Imre tevékenységére koncentrált.¹ A közben eltelt több mint száz évben a család egyes tagjairól jelentek meg cikkek, tanulmányok, sőt egyesek a család tagjai közül is megírták visszaemlékezéseiket.² Degenfeld Józsefről azonban kevés, túl kevés írás született. Nevét említik a debreceni református intézmények kapcsán, életének egyes szakaszairól jelentek meg tanulmányok, amelyek főleg a Debreceni Egyetem alapításához kapcsolódnak, életrajzával azonban még adós a történész közösség.³

A jelenlegi tanulmány célja felvázolni Degenfeld József életének legfontosabb szakaszait, életének sokszínűségét, szerteágazó tevékenységét, személyiségének a komplexitását.

Mint ahogy nevük is jelzi, a Degenfeldek nem magyar eredetűek. Az első ismert Degenfeld, Ulrich, 1270-ben, illetve 1290-ben jelenik meg

¹ Könyves Tóth Kálmán: *A gróf Degenfeld család története*, Debrecen, 1893.

² gróf Degenfeld-Schonburg Sándor: *Elmélkedések*, Kolozsvár, 2008; Oláh-Gál Elvira: „Van egy életem Németországban, és van egy másik életem itt, Erdélyben”, interjú gróf Degenfeld-Schonburg Istvánnal. In *Székelyföld*, 2015/2

³ Bazsa György: *A működő Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem és Tisza István; „Az egyetem létesítésének legjobb munkása” egy gyászjelentés margójára*. In *Gerundium*, 2021/3–4; Bazsa György, *Lesz-e Egyetem az Universitasból?* In *Debreceni Szemle*, 1993/1

írott forrásokban. Ősi fészük Degenfeld vára volt (régebben Tegenvelt).⁴ A család tagjai közül I. Cristoph Martin 1625-ben bárói rangot nyert,⁵ unokája, II. Cristoph Martin pedig 1716-ban birodalmi gróf lett. 1717-ben II. Cristoph Martin feleségül vette Schomberg és Leinster második hercegének leányát, Máriát. Leszármazottaik a Degenfeld-Schonburg nevet használták.⁶ Az ő unokájuk volt az 1766-ban született Maximilian (Miksa), az első a család tagjai közül, aki kapcsolatba került az erdélyi arisztokráciával. Ő 1800-ban feleségül vette gr. Teleki Annát (Bächle, 2005).

Miksa birtokközpontja a Szatmár vármegyei Erdőszáda⁷ lett, amely vásárlás útján került a család tulajdonába. Korai halála (1816) után a gyermekek nevelését Teleki Anna vette át. A gyermekek mellé magyar anyanyelvű, református vallású tanítókat fogadott. Ez azt jelentette, hogy a következő generáció már aktív szerepet vállalt az erdélyi politikai életben, az 1848–49-es forradalomban, illetve a magyar református egyházban. Miksa és Teleki Anna fiai közül, Pál örökölte az erdőszádai birtokot.⁸ Imre katonai pályára lépett, de Bekk Paulinával kötött házasságának köszönhetően Tégláson és Nyírbaktán szerzett birtokokat, és feladta a katonai karriert. 1848–49-ben Szabolcs vármegye főispánja volt, 1860 és 1883 között a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnokaként tevékenykedett. Öt gyermekük – Gusztáv, Anna (Odescalchy Gyuláné), Ilona, Bertta, Emma) közül Ilona Tisza Kálmán felesége lett, Bertát, Podmaniczky Gézániát, az első magyar csillagásznőként tartják számon. Egyik unokájuk, Pál, 1930-tól a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka volt.

Miksa és Teleki Anna legidősebb fia Ottó volt. Gróf Teleki Augustával kötött házasságának köszönhetően Szirákon lett birtokos. Ebből a házasságból két fiú született, Lajos 1843-ban és József 1847. december 21-én.

⁴ Ma Schwäbisch Gmünd része, Baden-Württemberg, Németország.

⁵ A nemesi diploma a bárói rang megújítását említi, testvére Cristoph Wolf, és unokatestvére Cristoph Jacob is rangemelésben részesült.

⁶ Az Erdélybe, Magyarországra, került családtagok kezdték különböző alakban használni a családnevet: Schomberg, Schomburg.

⁷ Ma Arduşat, Máramaros megye, Románia.

⁸ Leszármazottai a második világháború végéig laktak itt. A Degenfeld Miksa által épített kastélyt az 1940-es évek második felében lebontották.

Mindketten Kolozsváron születtek, ahol édesapjuk guberniumi tanácsos volt. Édesapjuk 1849-es halála után édesanyjuk és mostohaapjuk, Bozó Pál, vették kézbe neveltetésüket.

Lajos a sziráki birtokot vitte tovább, Nógrád vármegye főispánja volt, az ő fia, Kristóf Kutyalva⁹ birtokosaként Erdélyben telepedett le, így Erdélyben a huszadik század elején két ága is létezett a Degenfeldeknek.

Degenfeld József neveltetéséről keveset tudunk. Testvére Lajos és melléje fogadták magántanítónak 1864–1867 között Edvi Illés Károlyt,¹⁰ akinek feladata volt bevezetni a két testvért a jogtudományokba (Szinnyei, 1893; Angyal, 1929). Elsősorban Lajos nevelőjeként ismerjük Dalmady Győzöt (Pester Lloyd, 1916),¹¹ de elképzelhető, hogy Józsefet is tanította. 1862-ből tudjuk, amikor mindössze 15 éves, hogy 5 forintot adományozott a tervezett abonyi református leányiskola alapítására, az alapítók között ott találjuk testvérét, Lajost, édesanyját, Teleki Augustát és mostohaapját Bozó Pált is, tehát nyilván nem egyéni, hanem családi adományról volt szó (Politikai Ujdonságok, 1862). Ez volt az első azokból az adományokból, amelyek később meghatározzák Degenfeld József egyház- és kultúrappártoló tevékenységét.

Tanulmányai befejezése után Nógrád vármegye tiszteletbeli aljegyzője lett (Vasárnapi Újság, 1870), majd 1867-tel kezdődően, négy évig a Földművelésügyi Minisztériumban fogalmazó (A magyar országgyűlés, 1906). A család református egyházzal való szoros kapcsolatának köszönhető, hogy 1870-ben a Dunamelléki Református Egyházkerület világi aljegyzője lett (Új Barázda, 1927).¹²

Politikai karrierje párhuzamosan haladt a református egyházban betöltött pozíciójával. 1876-ban már a tiszántúli kerület tanácsbírája (Új Barázda, 1927), a következő periódusban pedig az Alsószabolcs–Hajdúvidéki egyházmegye gondnoka egészen 1896-ig (Sárospataki Lapok, 1896).

⁹ Ma Cuci, Maros megye, Románia.

¹⁰ Edvi Illés Károly (1842–1919), később ügyész, ügyvéd, jogi író.

¹¹ Dalmady Győző (1836–1916), jogász, árvaszéki elnök, költő.

¹² A családi birtokok legtöbbször ennek az egyházkerületnek a területén volt (pl. Szirák).

gr. Degenfeld-Schonburg József. Vasárnapi Újság, 1896/50, 837

A Földművelésügyi Minisztériumban betöltött pozíció után, 1872-ben királyi meghívót kapott a Főrendiházba, ez 1878-ban megismétlődött, de egyik esetben sem foglalta el a helyét. 1883-ban kinevezték Hajdú vármegye és Debrecen város főispánjává. Így főispánként kapott királyi meghívót a Főrendiházba, amelynek munkálataiban 1884–1887 között részt is vett. Az 1885-ös reformot követően – 1887-tel kezdődően –, pedig már nem főispánként, hanem örökös jogon lett tagja a Főrendiháznak, aminek a Tiszántúli Egyházkerület főgondnokaként is tagja lehetett, és így tevékenykedett is 1918-ig. 1920 után, halála előtt pár hónappal, főgond-

nokként tagja lett az újonnan létrehozott Felsőháznak. 1909-ben indult az országgyűlési választásokon Debrecen harmadik választókerületében pártonkívüliként, azonban alulmaradt a Függetlenségi Párti jelölttel, Csanak Jánossal szemben (Pesti Napló, 1909).

Politikai karrierjének azonban legfontosabb állomása főispáni kinevezése volt. 1883-ban nevezték ki Hajdú vármegye és Debrecen város főispánjává. Ahogy ezt már említettük. Főispánságának az elemzése nem ennek a tanulmánynak a tárgya, de érdemes megemlíteni, hogy főispánságának egyik kiemelkedő eseménye volt Ferenc József látogatása Debrecenben 1890 szeptemberében (Budapesti Hírlap, 1890), illetve részvétele az 1896. június 8-án, a budapesti millenniumi ünnepségek alkalmával szervezett hódoló díszmenetben, ahol Simonffy Imre polgármesterrel együtt képviselte Debrecen városát (Bartus, 1996).

Visszatérve a református egyház keretein belül viselt funkcióira, a Tiszántúli Egyházkerület képviselőjében kezdi meg 1884-ben működését a Magyar Református Egyház Egyetemes Konventjében. Ettől kezdve, 1927-ben bekövetkezett haláláig tagja volt a konventnek. Az évek folyamán több bizottságban tevékenykedett tagként vagy bizottsági elnökként: a közjogi, misszióügyi, zsinatelőkészítő, tőkesegélyosztó, gyámintézet ügyében kiküldött, a két protestáns egyházat közösen érdeklő ügyekre kiküldött, lelkész nyugdíj és gyámintézeti, káplántartási díjak megállapítására kiküldött, a zsinat központi épületének tervezésére kiküldött, az Egyesült Államok református egyházával való állandó összeköttetés és az egyetemes presbiteri szövetségbe való belépés tárgyában kiküldött bizottságokban, illetve az egyházalkotmányi, diakóniaügyi albizottságokban. Tagja volt a rendes fegyelmi bíróságnak és a rendkívüli bíróságnak is (A Magyarországi Ref. Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyvei 1884-1904).

A konvent tervezte, hogy az 1904-es liverpooli presbiteri gyűlésen a magyar református egyház egyik képviselője Degenfeld József legyen, de végül nem jutott el oda. (A Magyarországi Ev. Ref. Egyház Egyetemes Konventje, 1904). Az 1904-es év más szempontból is kiemelkedő volt életében. A konvent az év márciusában az Amerikai Egyesült Államokba küldte azzal a feladattal, hogy lépjen kapcsolatba a Reformed Church

és a Presbyterian Church tagjaival egy jövőbeni, a Magyar Református Egyház vezetősége alá való kerülés céljából. Amerikai tartózkodása végén egy jelentést készített, amely részletesen bemutatja a két egyházhoz tartozó amerikai magyarok helyzetét. 1904 őszén újra az Egyesült Államokba utazott (Tarján, 1982).

Báró Bánffy Dezső 1911-ben bekövetkezett halála után Degenfeld József lett a konvent világi elnöke. Székfoglalására 1912-ben került sor. Beszédében aggodalmának adott hangot, hogy talán nem fog feladatának teljesen megfelelni, „mert elődeiként az elnöki székben mindenkor oly kiváló férfiak ültek, akik nemcsak az egyházi, de egyszersmind a hazai közélet terén is elsőrendű és intéző szerepet vittek... a maga részéről ígérte, hogy igyekezni fog a reá háruló nehéz és súlyos kötelezettségeknek eleget tenni” (Pesti Hírlap, 1912). Elnöki tisztét haláláig töltötte be.

Az 1922-es zsinat megnyitóján – többek között –, az ugyanabban az évben elhunyt IV. Károly emlékének adózott, májusban az egyházkerület gyűlésén is a király emlékét és annak 1918-as debreceni látogatását idézte fel (ebben talán legitimista szimpátiákat sejtethünk): „A mi jó királyunk emlékének szenteljünk egy kegyeletes lapot a mi jegyzőkönyvünkben” – mondta (Egyetértés, 1922).

Munkásságának kiemelkedő része azonban saját egyházkerületében érhető tetten, amelynek 1896 óta főgondoka volt (Sárospataki Lapok, 1896). Itt is minden bizonnyal azon tevékenysége emelkedik ki, amelynek végeredménye a Debreceni Egyetem megalapítása lett. 1892-ben a református országos zsinaton Tóth Sámuel debreceni teológiai professzorral együtt indítványozta, hogy Debrecenben bölcsészeti fakultás felállítására kell törekedni. Ezt a zsinat el is fogadta (Kocsis, 1988). Az egyházkerület egyetemi bizottságának vezetőjeként történt kezdeményezésére a bizottság 1905 tavaszán olyan tervezetet nyújtott be az egyházkerületi közgyűlésnek, amelyben javasolta, hogy a bölcsészeti tanszékek felállítását a rendelkezésre álló erővel kezdjék el (A Magyarországi Ev. Ref. Egyház Egyetemes Konventje, 1905). 1906-ban a bölcsészeti fakultás és tanárképző intézet létrehozására kiküldött bizottság elnöke volt (A Magyarországi

Református Egyház Egyetemes Konventje, 1907). 1907-ben létre is jött a debreceni Református Kollégium bölcsészeti fakultása, az ő hathatós segítségével (Vaskó, 1989).

A Tiszántúli Református Egyházkerület 1911. novemberi gyűlésén, azóta híressé vált megnyitó beszédében többek között a következőket nyilatkozta az egyetemalapítással kapcsolatosan: „*Főiskolánk nagy átalakulás előtt áll és igen nagy felelősséget vállalnak mindazok, akik ebben az átalakulásban részt vesznek. Tudom, hogy a felelősség nagy része az én vállaimon van. Tudom, hogy az oktatás nagy részét át kell adni az államnak és igen nehéz a felelősséget ezért vállalni... az átalakulással tanügyünk és lelkészoktatásunk színvonalát emeljük és tartottunk kezünkben anyagi eszközöket, amelyekkel az államnak átadandó jogi és bölcsészeti fakultást kárpótoljuk*” (Pesti Hírlap, 1911).

Az egyetem alapítása körüli szerepét 1917-ben és 1924-ben a hittudományok, illetve a jogi és államtudományok díszdoktora címmel ismerték el (A Debreceni Egyetem díszdoktorai; Sárospataki Értesítő, 1925).

Degenfeld Józsefnek meghatározó szerepe volt a debreceni református főgimnázium új épületének a felépítésében is. 1911-ben, mint főgondnok nyújtotta be az akkori vallás és közoktatásügyi miniszternek, gróf Zichy Jánosnak a kérést, amelyben államsegélyt kért az új gimnáziumi internátus építésére (Debreceni Ref. Főgimn. Értesítője, 1912). Ez a terv végül átalakult, és egy új főgimnáziumi épület mellett döntöttek. 1914 júniusában az épület felavatásán elmondott beszédében, azt emelte ki, hogy az egyházkerületnek „*mindenkor egyik legelső gondja volt debreceni főiskolája, igyekezete mindenkor odairányult, hogy ezen főiskola, annak minden része, minden egyes tanszaka, sokszor a legnagyobb anyagi áldozatok árán is, a fejlődő kor színvonalán tartassék fent*” (Debreceni Ref. Főgimn. Értesítője, 1914).

A trianoni béke Degenfeld számára személyes tragédiát is jelentett, hiszen a családtagok egy része Romániában maradt, illetve a család ősi bir-

gr. Degenfeld József csomaközi kastélya, Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye, 1908, 55

tokai Romániához kerültek, saját birtokainak nagy részét is beleértve.¹³ Ugyanakkor az egyházkerület hagyományos erdélyi kapcsolatai is megőrződtek az új helyzetet. Ezekre reflektált az 1920-as egyházkerületi gyűlésen: „a sok baj közül Erdély viszonya, Erdélynek az anyaországtól való elszakadása az, melybe egyetlen magyar ember, egyetlen református ember sem tud sohasem belenyugodni. Minket történelmi kötelek fűztek Erdélyhez, ezek a kötelek elszakíthatatlanok” (Egyetértés, 1920).

1921-ben ünnepelték főgondokságának 25 éves évfordulóját, Degenfeld József szerényen állapította meg: „nagy érdemeim nincsenek, csupán annyi – ha érdemnek tudható be – hogy kötelességemnek minden időben változatlan akarattal és hűséggel igyekeztem megfelelni. Olyan család utódja vagyok, amelynek körében szent hagyományként szállott apáról fiúra a magyar református egyházhoz való ragaszkodás” (Egyetértés, 1921).

Szinte lehetetlen felsorolni azokat az egyházi intézményeket, egyesületeket, amelyeknek az alapításában és működésében szerepet vállalt:

1890-ben a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság egyik alapítója (Protestáns Szemle, 1893), tagja volt az egyházkerületi tanügyi bizottságnak, egyházkerületi főgondnokká való választása után haláláig a debreceni Református Főgimnázium vezetőségi (igazgatósági) tanácsának egyik elnöke (Debreceni Ref. Főgimn. Értesítője, 1914), szerepet vállalt az 1904-ben alapított Julián Egyesület debreceni bizottságában annak elnökeként (Magyarország tiszti cím- és névtára, 1914, 1916).

1925-ben Baltazár Dezső püspökkel együtt alapítják a debreceni Református Tanárképző internátust (Balassa, 1996). Nem mulasztotta el, hogy jelen legyen tanári beiktatásokon, évnyitó ünnepeken, óralátogatásokon, nagyon sok templomszentelésen találkozzunk nevével. 1886-ban jelen van a debreceni Czegléd utcai református templom alapkövetésénél (Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1886), 1902-ben a temesvári egyházközség avatásán (Heti Új Szó, 2002), vagy 1914-ben a szentesi felsőpárti templom szentelésén (Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1914).

Főgondnokként, konventi elnökként (tagként) nagyon sokat utazott, több protokolláris eseményen vett részt. A teljesség igénye nélkül a következőket említjük meg: 1886-ban jelen van Könyves Tóth Kálmán ünneplésén (Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1886), 1904-ben részt vesz a Deák Ferenc emléktábla avatóján Budapesten az Angol Királynő szállóban (Az Ujság, 1904),¹⁴ 1900-ban részt vesz a debreceni Református Kolégium Vörösmarty Mihály emlékére szervezett ünnepségén (Vasárnapi Újság, 1900), 1911 szeptemberében, a konvent képviselőjében vesz részt a Presbiteri Világszövetség budapesti nagygyűlésén, a magyarok részéről a nagygyűlés egyik elnöke lett, majd angol nyelven üdvözölte a jelenlevőket (Az Ujság, 1911). Ő képviselte a konventet Pápán Németh István dunántúli püspök beiktatásán 1914-ben (Protestáns Egyházi és Iskola Lapok, 1914), ugyancsak 1914-ben Antal Gábor dunántúli püspök halála után, mint a konvent világi elnöke egy hétig látogatta a szlavóniai közösségeket (Protestáns egyházi és iskolai Lapok, 1914; Az Est, 1914). Többször képviselte a

¹³ Ősi birtokainak központja Csomaköz (Szatmár megye, ma Ciumești, Románia) volt, ahol a család kastélya állt.

¹⁴ A Degenfeld család több tagja, beleértve Degenfeld Józsefet is, lakott az Angol királynő szállóban ha Budapesten tartózkodtak.

gr. Degenfeld József a Kossuth szobor avatásán, Debrecen, 1914,
Pesti Napló Képes Melléklete, 1932. augusztus 14, 4

magyar református egyházat külföldön: a magyar delegáció vezetője volt a genfi Kálvin ünnepségen 1909-ben (Sepsiszentgyörgyi Székely–Mikó Kollégium Értesítője, 1910).

Főispáni funkciójából való távozása után nem maradt távol a város életében fontos eseményektől, ott találjuk 1906-ban a Bocskai szoborbi-zottság tagjai között (Tárczyné Mányi, 2006), 1914-ben pedig a Kossuth szobor leleplezésén vett részt (Pesti Napló Képes Melléklet, 1932).

Külön kell szólnunk segítőkészségéről, adományairól. A Degenfeldek és Telekiek hagyományos nagyúri bőkezűsége egyesült személyében. A már említett 1862-es első ismert adománya után ezek megsokszorozódnak: egyesületek, iskolák élvezik nagylelkűségét, az 1890-es évekkel kezdődően pénzbeli adományaiból elsősorban a debreceni református tanintézményeknek jut. 1874-ben a Pesti Országos Protestáns Árvaház-nak adományoz (Protestáns egyházi és iskolai lapok, 1874), 1886-ban az esztergomi Református Segély Egyletnek (Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 11/1886). 1893-ban 6000 forintnyi összeget juttat a debreceni főis-

kola fejlesztésére (Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1893). Az Országos Református Lelkészegegyesület 1911. május 16-i gyűlésén felkarolta a kál-vineumok (fiú- és leányinternátusok) alapítását, amihez az egyházkerü-let részéről 45–50 000 korona támogatást javasolt (Dráviczki, 1995). Az 1913–14-es évben adományoz a debreceni Református Kollégium Leány-gimnáziumának (A Debreceni Ref. Felsőbb Leányiskola, 1914), 1921-ben a debreceni kollégium részére szervezett gyűjtési akció egyik kiemelke-dő résztvevője 20 000 koronás adományával (Dunántúli Protestáns Lap, 1921). Érdekes, hogy ott találjuk a nevét a debreceni Kegyes tanítórendi Szent József katolikus gimnázium zászlószentelésére adományozók kö-zött is, 1907-ben (Kegyes tanítórendi Szent József..., 1907).

Degenfeld József szerepet vállalt két kiemelkedő kulturális szervezet létrejöttében. Alapításától, 1883-tól kezdődően pártoló tagja volt a Ma-gyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak, és az is maradt hosszú ide-ig (Turul, 1883, 1896–1909). Ugyanakkor elvülhetetlen érdemei vannak az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) debreceni és Hajdú vármegyei választmányának a megalapításában. Ennek érdekében 1888. december 17-ére értekezletet hívott össze. Az alakuló gyűlésre 1890. ja-nuár 19-én került sor Debrecenben. Az alakuló ülésen ő és felesége is részt vett. Lengyel Imre indítványára Degenfeldet elnöknek választot-ták. Felesége közfelkiáltással többed magával bekerült a választmányba. Degenfeld József elnöke maradt a debreceni választmánynak 1907-ig (EMKE közgyűlés, 1889–1890; Sándor, 1910).

A vallások közötti együttműködés híveként a konvent által a két pro- testáns egyház közötti együttműködés céljára létrehozott bizottság tag- jaként tevékenykedett. Ugyanakkor alapítói közé sorolhatjuk az 1908-ban létrejött Országos Vallásügyenlőségi Szövetségnek, amelynek első elnöke lett (Evangelische Kirchen Zeitung, 1908). A szövetség a következőképpen fogalmazta meg céljait: „Öntudatra ébreszteni s a társadalmi munka terén egyesíteni edes magyar hazánkban, felekezeti különbség nélkül, mindazon egyének és testületek munkaerejét, akik a felvilágosodás terjesztése, a nem- zet és a nép anyagi, szellemi és erkölcsi jólétének emelése, a jőzön vallásosság

ápolása érdekében, az országos törvényekben kimondott és biztosított teljes lelkiismereti szabadság és a vallásfelekezetek között való tökéletes jogegyenlőség és viszonyosság magasztos elvei alapján s azok megvalósítása végett. hasonló gondolkodású honfitársaikkal közremunkálni hajlandók...” A szövetség „Nem tekint senkinek fájára, nyelvére, társadalmi állására és vallására; tagja lehet tehát annak, felekezeti, társadalmi osztálykülönbség nélkül minden olyan nagykorú állampolgár, férfi és nő, és minden olyan testület, a ki és a mely a Szövetség kitűzött céljait szolgálni kívánja” (Keresztény Magvető, 1908).

Degenfeld József élete során több ipari vállalkozás, pénzügyi intézet vezetőségében vállalt funkciót. Közvetlenül az első világháború előtt és alatt a Debreceni Termény Áruraktár, a Debreceni Trágyagyár RT, a Debreceni Gőztéglagyár RT, az Egészségügyi Műszaki Vállalat, a Debreceni Építő RT, a Debreceni Fémárúgyár igazgatósági elnöke, illetve a Magyar Földhitelintézet felügyelő bizottságának tagja (Magyarország tiszti cím- és névtára 1912–1915; Magyar Pénzügyi Compass, 1915). 1920-ban még a Fabank RT igazgatósági tagja is volt (Pesti Napló, 1920).

Élete során több elismerésben, kitüntetésben részesült. 1893-ban megkapta a Szent István rend kiskeresztjét (Gödölle–Pallos, 2014), 1901-ben a Ferenc József rend középkeresztjét csillag díszítménnyel (Magyarország tiszti cím- és névtára, 1913; Belügyi Közlöny, 1901) kitüntetést, majd 1916-ban IV. Károly koronázása alkalmából a Ferenc József rend nagykeresztjét is (Délmagyarország, 1916). Végül röviddel halála előtt, 1926-ban, a Magyar Érdemkereszt I. osztályával tüntették ki (Magyar Országgyűlési Almanach, 1927–1932).

Degenfeld József 1870. május 17-én, Losoncon vette feleségül Szilassy Irmát, akivel ennek 1892-ben bekövetkezett haláláig élt együtt. A házasságból három gyerek született. A legidősebb Ottó, Szirákon született 1872-ben. Felesége Jankovich Marianne volt, akivel 1895-ben keltek egybe. József leányai Anna, aki 1875-ben született Budapesten, és aki 1898-ban kötött házasságot László Elemér sorhajó hadnaggyal. A második leány, Augusztá, 1876-ban született Budapesten és 1898-ban kötött házasságot Strada Gyulával (Gudenus, 1990).

Degenfeld József egészsége 1926-ban kezdett romlani. 1927-ben jól sikerült műtéten esett át Budapesten a Pajor-intézetben. Később azonban állapota rosszabbodott. Utolsó napjairól a következőképpen számol be Az Est című lap: „Azt ajánlották neki, hogy a debreceni egyetem belgyógyászati klinikáján kezeltesse magát. A múlt héten azután a gróf lázas állapotban be is került a klinikára, ahol dr. Kenézy Gyula és dr. Csiki József professzorok kezelték. Tegnapelőtt betegségét komplikálta a fellépett tüdőgyulladás, amellyel meggyengült szervezete már nem tudott megbirkózni. Tegnap dél felé állapota egyre rosszabbodott és délután már nem is válaszolt a hozzáintézett kérdésekre. A nagybeteg mellett állandóan ott tartózkodott fia, gróf Degenfeld Ottó és egyik leánya, László Elemér korvettkapitány özvegye¹⁵. A beteg tegnap este (július 12. megj.) csendesen elhunyt (Az Est, 1927).

Az elhunytat Debrecen városa és a református intézmények saját halottjuknak tekintették. Ravatala a Református Kollégiumban és a Nagytemplomban volt felállítva. Temetésére 1927. július 17-én került sor. Az állam a legmagasabb szinten képviseltette magát, Horthy Miklós is jelen volt. Az előimát Soltész Elemér tábori püspök mondta: „Jó kedvében adta Isten Degenfeld Józsefet a hazának, a nemzetnek, az egyháznak. A mi egyéb felekezetű felebarátaink irigykedtek ránk Degenfeld József miatt.”

Zárásként álljanak itt Ravasz László dunamelléki püspök szavai temetési prédikációjából: „...attól kezdve, hogy reformáció van a világon, Degenfeld József családja protestáns volt, szemben állott császárokkal és fejedelmekkel, lett üldözött vad, de várának ólomkarikás ablakain át öreg Bibliákra szűrődött a fény és a hallgatólag boltok között ősi zsoltárok zengettek... [Degenfeld Józsefet] Nem a siker, nem a győzelem, nem a nyereség vezette, hanem, hogy elvégezzon egy küldetést. Távozó alakjára ráhíthatjuk köszönésünk rózsaleveleit, ő vissza sem néz, a megtett kötelesség zord, de kiengesztelő fenségével tűnik el egyre növekvő alakja az örökkévalóság kárpitjai mögött” (Pesti Napló, 1927).

¹⁵ Az adat téves, mert Degenfeld-Schomburg Anna, László Elemérné 1925. március 12-én meghalt. Feltehetően lánya, Augusztá (özv. Sztrada Gyuláné) ápolta. [A szerk.]

Bibliográfia

Korabeli sajtótermékek és kiadványok:

- *A Debreceni református Felsőbb Leányiskola és Leánygimnásium s a vele kapcsolatos Internátus és Elemi Leányiskola értesítője az 1913-14-ik iskolai évről*, 1914.
- *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője, 1900-1901. iskolai évről*, Debrecen, é.n.
- *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője, 1911-1912. iskolai évről*, Debrecen, 1912.
- *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője, 1913-1914. iskolai évről*, Debrecen, 1914.
- *A Debreceni Református Gimnázium értesítője, 1927-1928. iskolai évről*, Debrecen, 1928.
- *A Magyarországi Ev. Ref. Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1904. június 6-9. napján tartott ülésének Jegyzőkönyve*, Debrecen, 1904.
- *A Magyarországi Ev. Ref. Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1905. november 7-10. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve*, Debrecen, 1905.
- *A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1907. április 9-13. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve*, Debrecen, 1907.
- *A magyar országgyűlés. A főrendiház és a képviselőház tagjainak életrajzi adatai*. Budapest, 1906.
- Angyal Pál: *Edvi Illés Károly L. tag emlékezete*, Budapest, 1929.
- *Az Est*, 1927/157.
- *A Sárospataki Ref. Főiskola Theol. Akadémiai és Főgimnáziumi értesítője az 1924-25-ik iskolai évről*, Sárospatak, 1925.
- *A sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó-Kollégium Ötvenegyedik évi Értesítője 1909-1910*, 1910.
- *Az Est*, 1914/100.
- *Az Ujság*, 1904/158.
- *Az Ujság*, 1911/224.
- *Belügyi Közlöny*, 1901/23.

- *Budapesti Hírlap*, 1890/252.
- *Délmagyarország*, 1916/306.
- *Dunántúli Protestáns Lap* 1921/38.
- *Egyetértés*, 1920/141.
- *Egyetértés*, 1921/266.
- *Egyetértés*, 1922/151.
- *Egyetértés*, 1922/112.
- *Evangelische Kirchen Zeitung*, 1908/22.
- *Heti Új Szó*, 2002/24.
- *Kegyes tanítórendi Szent József katolikus gimnázium értesítője 1906-1907. tanévről*, Debrecen, 1907.
- *Keresztény Magvető*, 1908/6.
- Kormos Alfréd (szerk.): *Magyar Pénzügyi Compass* 2. kötet, 1914-1915, Budapest, 1915.
- *Magyar Országgyűlési Almanach 1927-1932. évre* (Dr. Deák-féle), Budapest, 1927.
- *Magyarország tiszti cím- és névtára*, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916.
- Pákéi Sándor József: *Az EMKE megalapítása és negyedszázados működése 1885-1910*, Kolozsvár, 1910.
- *Pester Lloyd*, 1916/181.
- *Pesti Hírlap*, 1911/278.
- *Pesti Hírlap*, 1912/99.
- *Pesti Napló*, 1909/24.
- *Pesti Napló*, 1920/164.
- *Pesti Napló*, 1927/160.
- *Pesti Napló Képes Melléklet*, 1932. 08.14.
- *Politikai Ujdonságok*, 1862/8.
- *Protestáns egyházi és Iskolai lapok* 1874/11.
- *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, 1886/11, 26, 47.
- *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok* 1893-11-09.
- *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, 1914/14, 16, 18, 22.
- *Protestáns Szemle*, 1893/45.

- Sándor József: *Az EMKE 1889-1890. évi jelentése*, é.n.
- Sándor József, *Visszapillantás az E.M.K.E. alakulása és fejlődése történetére*, Kolozsvár, 1895.
- *Sárospataki Lapok*, 1896/37.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*, 2. k. Budapest, 1893.
- *Turul*, 1883, 1896–1909.
- *Új Barázda*, 1927/157.
- *Vasárnapi Újság*, 1870/22.
- *Vasárnapi Újság*, 1900/50.

Szakirodalom

- *A Debreceni Egyetem díszdoktorai*, <https://unideb.hu/debreceni-egyetem-diszdoktorai>, letöltve 2022. június 5.
- Balassa Iván: *Néprajzi és nyelvjárási kutatások a Debreceni Református Kollégiumban*, *Confessio*, 1996/1, 89–93.
- Bartus Sándor: *Debrecen és a millenium*, *Debreceni Szemle*, 1996/2, 246–253.
- Bächle, Hans-Wolfgang: *Herren und Freiherren von Degenfeld, Marie Luise Raugräfin zu Pfalz, Grafen von Degenfeld-Schonburg*, Schwäbisch Gmünd, 2005.
- Dráviczki Sándor: *Adalékok a Kálvineum Nyíregyházi Református Tanítónőképző Intézet létesítésének és kirepülésének (1928–1938) történetéhez*, *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 1995/2, 183–191.
- Gödölle Mátyás, Pallos Lajos (szerk.), *Szent István lovagjai*, Budapest, 2014.
- Gudenus János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*, 1. kötet, Budapest, 1990.
- Kocsis Elemér (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, Budapest, 1988.
- Tarján Gábor: *Egyezmény két világrész magyarjai között*, *Confessio*, 1982/3, 10–21.

- Tárczyné Mányi Sarolta: *A Bocskai-szabadságharc és a bécsi békekötés 300. évfordulójának ünnepei a hajdúvárosokban*, *Debreceni Szemle*, 2006/3, 369–383.
- Vaskó László: *A Debreceni Kollégium és Egyetem jubileumára*, *Magyar Pedagógia* 1989/1, 3–15.

Az írás megjelent a Debreceni Szemle 2022/02. számában.

„az egyetem létesítésének legjobb munkása” Egy gyászjelentés margójára

Bazsa György

professor emeritus, Debreceni Egyetem, bazsa@unideb.hu

ORCID Nr. 0000-0002-5768-7064

Absztrakt

A debreceni Egyetem létesítésében meghatározó szerepet vállalt és vitt gróf Degenfeld József egyrészt, mint Debrecen főispánja, másrészt, mint a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka. Az állami egyetem ezt még életében szimbolikusan is demonstrálta azzal, hogy fölvételi épületének felavatásán – a királyi pár jelenlétében – egyházi tisztségviselőként ő mondta az ünnepi beszédet. Elhunytakor pedig külön gyászjelentést adott ki, amiben őt „az egyetem létesítésének legjobb munkása” elismeréssel illette.

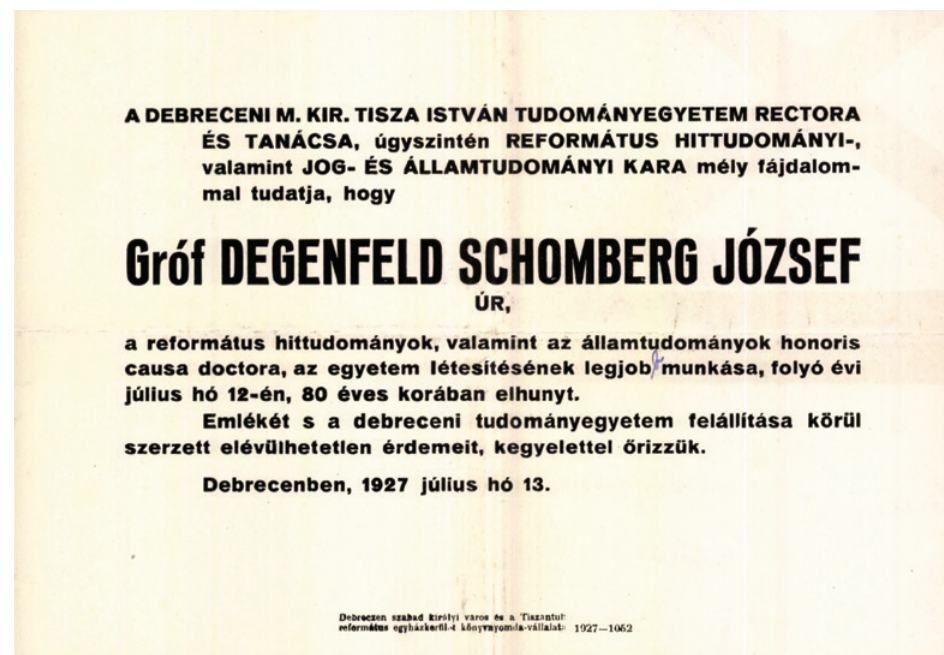
Kulcsszavak: Degenfeld József, az egyetem létesítése, külön gyászjelentés, „legjobb munkás”

Abstract

Count József Degenfeld took on a decisive role in the establishment of the University of Debrecen on the one hand as the major of Debrecen and on the other hand as the chief guardian of the Trans-Tisza Reformed Diocese. The state university has already expressed its honour symbolically in his life by providing the solemn address as a church official at the inauguration of the reception building in the presence of the royal couple. When he died it issued a special obituary acknowledging him as “the best worker of the university’s establishment”.

Keywords: József Degenfeld, establishment of the university, special obituary, “best worker”

Gróf Degenfeld Schomberg József elhunytakor (1927. július 12.) a kor szokásainak megfelelő formában a család gyászjelentést adott ki, felsorolva abban egyrészt a gyászoló családtagokat, másrészt az elhunyt közéleti tevékenységét és kitüntetéseit.¹ Az egyházkerületi főgondnok esetében az is természetes, hogy a Tiszántúli Református Egyházkerület és Debreceni Kollégiuma külön gyászjelentést adott közre.² Érdemeit és eredményeit elismerendő a Kollégium dísztermében ravatalozták fel és a Nagytemplomban tartották a gyászszertartást, amin helyi és országos notabilitások körében Horthy Miklós kormányzó is részt vett.³

Az egyetem gyászjelentése

¹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_DEB-DZ/?pg=49&layout=s

² https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_DEB-DZ/?pg=48&layout=s

³ Ravasz László püspök beszéde Degenfeld József ravatalánál. <https://www.lelkesz.com/predikacio/51300302>

Ezek mellett az egyetem külön gyászjelentést jelentetett meg. Formálisan nem lett volna kötelessége, hiszen a díszdoktori cím nem olyan súlyú kapcsolat, aminek okán saját gyászjelentést kell kiadni.⁴

Ennek szövegéből viszont pontosan látszik mégis miért tette ezt: „... a debreceni tudományegyetem felállítása körül szerzett elévülhetetlen érdemeiért ...”, amik alapján őt „az egyetem létesítésének legjobb munkása” elismeréssel illeti.

Ki volt gróf Degenfeld Schomberg József?

1883 és 1901 között Debrecen város és Hajdú vármegye főispánja, 1896-tól 1926-ig, az egyetemi főépület alapkövetéleig a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka. Mindkettő széles hatáskört, nagy felelősséget jelentő és egyúttal nagy lehetőséget nyújtó tisztség volt, s ő ezeket így látta el.

Magánéletéről annyit tudunk, hogy 1847. december 21-én Kolozsváron született a 13. században Svájc-ból indult és kalandos utakon országgrészünk és Erdély sok helyén letelepedett nemesi család sokadik nemzedékének sarjaként. Budapesten jogot végzett és doktori címet szerzett. 1870. május 17-én vette feleségül Losoncon a helyi illetékességű Szilassy Irmát (1849 Losonc – 1892 Debrecen). Házasságukból három gyermek született: Ottó (1872, Szirák), Anna (1875, Budapest) és Augusta (1876, Wasserburg am Inn). A téglási Degenfeld-Schomberg Kastély honlapján olvasható családfa szerint utódaik ma is nagy számban élnek, de már szinte mindannyian külföldön.⁵ (Magyarországra, pl. a tarcali kastélyba a család más ágának tagjai jöttek vissza.)

A Kollégiumban 1927. október 26-án a tiszteletére tartott emlékülnepevényen, ahol az egyetem Tanácsa is teljes létszámban megjelent, (Szentpéteri) Kun Béla professzor így foglalja össze Degenfeld Józsefnek az egyház,

Dr. h.c. Degenfeld-Schomberg József tiszántúli egyházkerületi főgondnok
– 1928. Forrás: Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára

a kollégium, a város és az egyetem érdekében végzett tevékenységét:⁶ „új rend az egyházkerület pénzügyeiben, kapcsolatban messze jövőre átgondolt nagyszerű koncepciókkal, a kollégium egész kormányzatának újjászervezése, a vagyongazdálkodás területeinek ellenőrzésével; a kollégium minden irányban hatalmas fejlődése, a tanárok anyagi helyzetének jelentékeny javításával, a felső tagozatok teljes kiépítésével; a gyönyörű új gimnázium, új konviktus, a főiskolai ifjak számára való modern internátus; a református teológiai fakultással felállított debreceni tudományegyetem, melynek létesülésétől az oroszlan-

⁴ https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_DEB-DZ/?pg=46&layout=s

⁵ <http://www.degenfeldkastely.com/a-kastelyrol/degenfeld-csaladtortenet>

⁶ A példaadó vezér. Szentpéteri Kun Béla emlékeztetése a Tiszántúli Református Egyházkerület 1927. okt. 26.-i közgyűlésén. Debrecen sz. kir város és a Tiszántúli Ref. Egyházkerület. nyomda, 1927

részt nem lehet tőle elvitatni; a kollégium elvesztett felső tagozatai helyébe állított lelkész- és tanárképző intézet: hangosan beszélnek alkotó erejéről.” Ez az el nem vitatható oroszlánrész tükröződik az egyetem saját gyászjelentésében.

A debreceni egyetem történetéről tudjuk, hogy Török József, a Kollégium professzora 1870. május 5-én fogalmazta meg először: „A debreceni főiskolának egyetemmé kell alakulnia. Ez a legvirágzóbb főiskola, Debrecen földrajzi helyzete is alkalmassá teszi erre.”⁷ A folyamat nehezen indult és elég lassan haladt, mígnem az 1912. évi XXXVI. tc. kimondta a Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem (és a pozsonyi) létrehozását. A folyamat részleteit itt nem tárgyaljuk, elég, ha az egyetem centenáriumi kiadványára utalunk.⁸ Onnan idézünk: „Mivel az egyházkerületi ügyek vezetése már évek óta a főgondnok kezében volt, ez a felhatalmazás valójában Degenfeldnek, a debreceni egyetem ügye legerősebb mozgatójának adatott.” Degenfeld meghatározó szerepét az egyetemmé válásban jól dokumentálja három fontos esemény:

- 1891-ben az Országos Református Zsinaton Kiss Áron tiszántúli püspök, Degenfeld József tiszántúli főgondnok és Tóth Sámuel debreceni teológiai professzor – az egyetemmé válás érdekében – kezdeményezték (a teológiai és jogi mellé) bölcsészeti fakultás szervezését a Református Kollégiumban.
- A Kollégium és a létesítendő tudományegyetem közötti viszonyról a kormány és az egyházkerületi elnökség között megállapodások jöttek létre, melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1911. november 4-i, ill. november 13-i gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnokhoz intézett leiratában foglalt össze. Ezeket tárgyalta meg – s hagyta jóvá egyhangúlag – a Tiszántúli Református Egyházkerület 1911. november 22–24-i közgyűlése. Ott a főgondnok így fogalmazott: „A mi főiskolánk egy nagy és gyökeres átalakulás küszöbén áll. Kétségtelen, hogy igen nagy

felelősséget vállalnak magukra azok, kik ezen átalakulás eszközlésében részt vesznek. Tudom, érzem, hogy ezen felelősségnek igen nagy része az én vállamon van.”⁹

- 1918. október 23-án avatták fel az orvoskari felvételi épületet. IV. Károly királyt és feleségét, Zita királynét az egyetemi tanács élén Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint Degenfeld József egyházkerületi főgondnok fogadta. Itt – Zichy János miniszter köszöntője után – Degenfeld József református főgondnok mondta az ünnepi beszédet: „úgy az egyházkerület nagy többsége, valamint Debrecen városa mely főiskolánknak mindenkor kegyes patrónusa volt, s a debreceni református egyház is lelkesen támogatta a mozgalmat, belátva, hogy ily kulturális intézmény, mint az egyetem, mily rendkívüli, minden irányú előnyt képez városunkra, egyszersmind a hazai reformátusságra nézve is, melynek Debrecen a központja.”¹⁰ A főgondnok szavaira a király egyetértően válaszolt.

Szentpéteri Kun Béla említett méltatása végén reményét fejezte ki: „Majd meg fogják írni gróf Degenfeld József élettörténetét.” De ez a remény azóta sem teljesült. Pedig indokolt lenne – még ma is.

A gyászjelentés felidézése felveti a sírhely, a síremlék kérdését is. 1932-ben, az új, ma is működő Köztemető megnyitásakor a Kossuth utcai temetőt (is) lezárták. Onnan idővel számos sírt/síremléket áthelyeztek a Köztemetőbe vagy máshová. Degenfeld József és felesége síremléke ma a Debrecen-Széchenyi kerti Református Egyházközség templomának kertjében (István király tér 2.) áll több mint tíz, az egyház történetében fontos szereppel bíró személyével együtt.¹¹ Degenfeld Józsefné fiatalon, 43 évesen halt meg. Férjét 36 évvel később minden bizonnyal ugyanabba a sírba temették, de külön sírkövet, érthetően nagyon hasonlót kellett készíttetni számára. Ezeket mutatják mai helyükön a képek.

⁹ Kun Béla: *A debreceni m. kir. tudományegyetem létesítésének története*. A Debreczeni m. kir. Tudományegyetem almanachja az 1914–15-ik tanévre. pp. 3–51.

¹⁰ Béres Zsuzsa: *A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem [főépületének] avatása – 1918. október 23.* Gerundium MMXIX Vol. X. Nr. 2 111–124. <https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/3641/3594>

¹¹ Köszönöm Degenfeld-Lindner Mária segítségét a síremlékek helyének megtalálásában.

⁷ Fekete Károly rektor beszéde A Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanévnyitó ünnepsége | DRHE

⁸ *Egyetemalapítási tervek és a Debreceni Tudományegyetem megalakulása* (Mudrák József) (pp. 41–56). DebreceniEgyetemTört1912_2012.pdf

Degenfeld József és felesége síremléke

Degenfeld Józsefnek még egy emléke van városunkban: a Református Kollégium belső árkádsorában 1938-ban elhelyezett relief, Nagy Sándor János alkotása. Felirata: „DEGENFELD JÓZSEF gróf – 1896–1927 egyházker. főgondnokunk, az egyetemmé alakulás egyik irányítója, egyetemünk H.D.TH és R.PO doctora”.¹² A Kollégium Múzeuma őrzi Degenfeld 22×16 cm-es fentebb megjelenített arcképét.¹³

Ugyanakkor nem méltó emlékéhez, hogy városközpontban lévő, róla elnevezett Degenfeld tér nevét 1948-ban a Tóthfalusi térre változtatták, és a rendszerváltáskor, 1990-ben sem kapta vissza nevét: ma Dósa nádor a tér névadója.

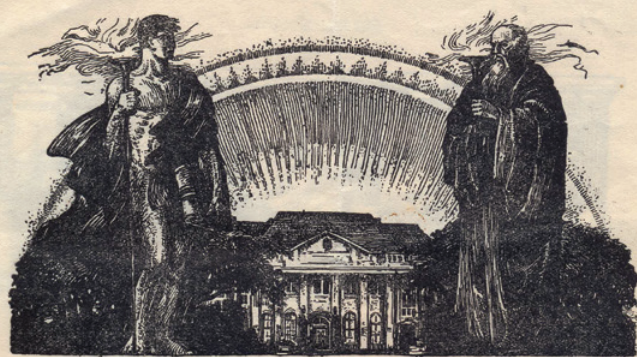
A fentiek azt mondják jelenünknek: Debrecen városának és a Debreceni Egyetemnek gróf Degenfeld Józsefhez, az *egyetem létesítésnek legjobb munkásához* illő kötelessége lenne máig ható tevékenységének, emlékének elevenen tartása és méltó megörökítése a közvélemény, ma és az utókor számára.

Az írás megjelent a Gerundium 2021. decemberi számában (DOI: 10.29116/gerundium/2021/3-4/10).

¹² http://www.dbvk.hu/szoborpark/index.php?do=search&mode=result&tipus=mezo_kereses_m_cim&term=Degenfeld

¹³ Magyar Nemzeti Digitális Archívum • Degenfeld József gróf arcképe (mandadb.hu) DRK Múzeum C.1968.125.

**Meghívó a Debreczeni Magyar Királyi
Tudományegyetem avató ünnepélyére,
1918. október 23.**

MEGHÍVÓ

A DEBRECZENI M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM
Ő CSÁSZARI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGEIK

LEGMAGASABB JELENLÉTÉBEN

1918 OKTÓBER HÓ 23.-ÁN DÉLUTÁN 3 ÓRAKOR

A NAGYERDŐN LEVŐ EGYETEMI FÖLVÉTELI ÉPÜLET
DÍSZTERMÉBEN TARTANDÓ

AVATÓ ÜNNEPÉLYÉRE

VALAMINT DR. NAGY ZOLTÁNNAK EVVEL KAPCSOLATOS
DOKTORI SUB AUSPICIIS REGIS PROMOTIÓJÁRA.

A DEBRECZENI M. KIR. TUDOMÁNY-
EGYETEM RECTORA ÉS TANÁCSA.

MEGJELENÉS: Urak magyar díszben, szalonkában
vagy egyenruhában.
Hölgyek sétakosztumban kalappal.

Nagyasszonyok Dr. Veres Irigyes egy. ny. i. laud. ut.
H

Belépő-jegyül e meghívó szolgál, mely a bejáratnál felmutatandó.

PROGRAMM.

I.

AZ EGYETEM AVATÓ-ÜNNEPÉLYE.

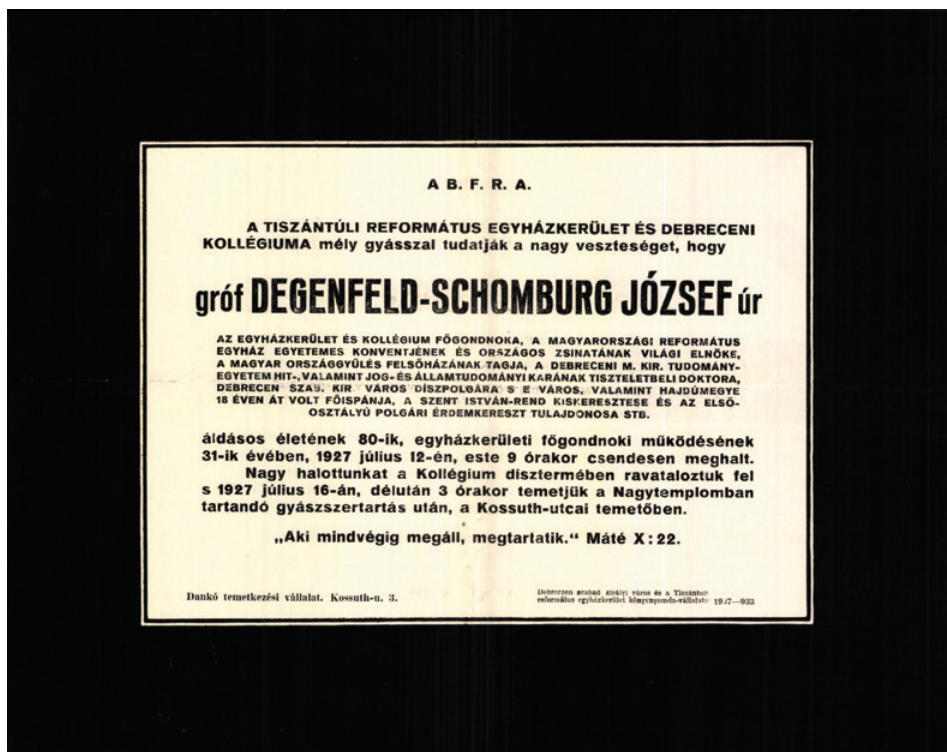
1. GRÓF ZICHY JÁNOS, Vallas- és Közoktatásügyi m. kir. Miniszter beszéde.
2. GRÓF DEGENFELD JÓZSEF, tiszántúli ref. egyházkerületi főgondnok beszéde.
3. **Ő FELSÉGE AVATÓ BESZÉDE.**
HIMNUSZ. Előadja a cs. és kir. 75. gyalogezred zenekara.
4. DR. KISS GÉZA, Rector Magnificus beszéde.
SZÓZAT. Előadja a cs. és kir. 75. gyalogezred zenekara.

II.

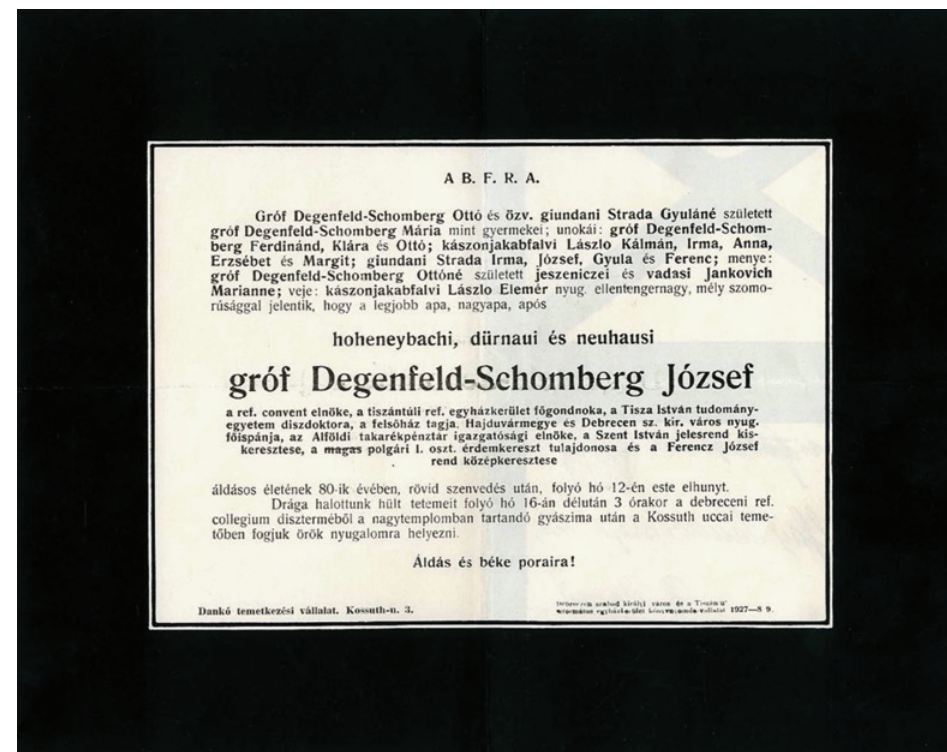
**KÁPOSZTÁS-SZENTMIKLÓSI DR. NAGY ZOLTÁN
SUB AUSPICIIS REGIS ÁLLAMTUDOMÁNYI
DOKTORRÁ AVATÁSA.**

**Búcsú gróf Degenfeld-Schomberg
Józseftől**

Gyászjelentések

Egyházi gyászjelentés

Családi gyászjelentés

Ravasz László: Ne a láthatóra, hanem a láthatatlanra nézzünk

Alapige

Mivelhogy nem a láthatókra nézünk, hanem a láthatatlanokra;
mert a láthatók ideig valók, a láthatatlanok pedig örökkévalók.

Hatalmassárettű, komor gyász ünnepi vonalai fogadnak és vesznek körül a kálvinista Genfben. Ez a csodálatos templom, amelynél nagyobbat, fönségesebb nyugalmit és megkapóbb történelmi erejét keveset ismer a református világ, színültig tele van egyetlenegy név, egyetlenegy élet emlékezetével, egyetlen néma koporsó beszédével. A legnagyobb magyar egyházkerület, az egész magyar református egyház és ezt az egyházat megbecsülni tudó ország minden gondolata és minden hű fia lélekben vagy testben itt van velünk. Gróf Degenfeld Józsefet temetjük, az ország egyik legelőkelőbb családjának széniorát, a magyar református egyház első világi szolgáját, jelenkori történelmünk egyik büszke, mohos, egyszerű, fontos vonalú kidőlt oszlopát. Úgy érezzük, hogy mi itt mindnyájan, ez a templom, ez a gyülekezet, az ós kollégium, Debrecen városa, a Tiszántúl és Magyarország minden református gyülekezete és minden református iskolája ma odaáll beláthatatlan rőzsehalomnak, hogy kigyúljon rajta és belevilágítson messze éjszakába felhőkbe harapó lángja egyetlen egy nagy áldozati tűznek, amelyben Degenfeld József neve, emléke, életének és halálának tanulsága lángol. És én mégis elterelem figyelmeteket ezekről a külső dolgokról és tanítlak titeket arra, amit alapigénk javall: Ne a láthatókra, hanem a láthatatlanra nézzünk. E látás volt nekünk legnagyobb kiváltságunk és legfőbb hivatásunk. Abban éltünk és addig élünk, amíg hívek vagyunk a reformáció legbensőbb természetéhez és programjához: látható mögött és fölött meglátjuk a láthatatlant. Ez volt a mi nagy történelmi kockázatunk, sokszor szomorú, de mindig dicsőséges kiváltságunk: láthatatlan dolgokért odaadtuk a láthatókat, remegő kezünk eltolta magától a megfoghatókat, hogy átkarolhassuk és boldogan birtokolhassuk a

láthatatlant. Jertek, vállaljuk ezt a nagy kockázatot ma is, és református hívőkhöz méltóan éljük át a hit kockázatát és nyerjük el a hit bizonyágtételét. Ne a láthatókra nézzünk, hanem a láthatatlanra.

1. Degenfeld József idegen származású magyar főúr volt. Valamilyik őse 1200 körül építette sásfészket Németország egyik sziklacsúcsán. Alatta harsogva fut örökzúgású hegyi patak, ahová alig ér fel az ősnémet erdő elaprósodott elő-csapata: a sárgavirágú som. Sasok telepednek e csúcsra hallgatagon, mint az örökkévalóság gondolatai a történelmek hegytetőire. Attól kezdve, hogy reformáció van a világon, ez a család protestáns volt. Szembeállott császárokkal és fejedelmekkel, lett üldözött vad, de várának ólomkarikás ablakain át öreg Bibliákra szűrődött a fény és a hallgatag boltok között ősi zoltárok zengettek. Nem volt németebb, nem volt protestánsabb család a Degenfeld Schonburgnál. Németsege és protestantizmusa sors, átöröklés, véralkat, történelmi végzet és történelmi kiváltság volt számára. Halottunk nagyapja került Magyarországra. Körülvette egy láthatatlan erő, a magyar lélek formáló ereje, amely benne él e földön fűben és fában, tárgyokban és lélekben. Küzdött-e ellene vagy nem, ma már nem tudom. De a láthatatlan erősebb volt, mint a látható s az unoka már vérbeli magyarrá lőn, akinek hallgatag, határozott, kemény természete, világtól elzárt belső embere magyarabb lőn az Árpáddal bejött hadnagyok ivadékainál. Milyen mélyen, milyen némán szerette ezt a földet s elvesztése micsoda fájdalmat okozott neki! Létének gyökereit támadta meg, élete törzsét hosszában nyilalta át, mohos, kerges, görcsös külseje alatt legnagyobb kinként fájt benne a legnagyobb magyarság. Életfájának apró, halvány leveleit gyötrődött mosolyok avarjaképpen hullatta alá, amint magányos helyén zúgatta a történelem szele. Keressük meg e ravatalnál a magyar élet, a magyar igazság és a magyar fájdalom láthatatlan erőit és hitünk karolja át és ajkunk csókolja meg. Nevezzék suhanó árnyéknak, költői ábrándnak azok, akik nem értenek minket, nekünk fájó örök valóság, szent hegy, ahova megérkezünk, mint csalódott, kifosztott Grál-lovagok, hogy rejtett kincsünket megtaláljuk, véres koronákkal megkoronáztassunk. Degenfeld-Schonburg gróf idegen neve mögött találjuk meg és köszöntsük a vérvünkben való vért, a lelkünkben való lelket, a magyar faj hódító erejét.

2. Ő volt ennek az országnak egyik leggazdagabb főura. Vérébe átöm-
lött Magyarország legelőkelőbb családjainak vére, gyermekálmaiba sa-
ját erdei zúgtak, kenyerét beláthatatlan búzaföldei termették, borát saját
szőlőskertjének tőkéről szűrte. Váltott lovai órák hosszáig vágattak vele
egyik majorjától a másikig s nem volt olyan tartománya ez országnak,
ahol ő ne lett volna birtokos. De az ország egyik leggazdagabb főura az
ország legegyszerűbb embere volt. Tudott bővölködni és szűkölködni, is-
merős volt a jóllakással és az éhezéssel. Családi ékszereivel beboríthatta
volna magát és úgy öltözködött és járt-kelt közöttünk, mint egy magyar
falusi pap. Dominiumainak első tisztviselője volt, aki többet dolgozott
mint akármelyik alkalmazottja és mindannyinál kevesebbet élvezett. Egy-
szerűsége nem cinizmus volt, nem is stoicizmus, hanem láthatatlan erő:
a magyar kálvinista puritánizmus. Láthatatlan, magasrendű, belső életstí-
lus, amelyik egy mély lelki vonást árult el. Úr akart lenni az anyagi javak
fölött, nem akart rabul esni e világ hiúságainak, idegen volt tőle e világ
minden szépsége és csábítása, felette állott gazdagságnak és ezért felette
állhatott a szegénységnek is. Meglátta azt, ami az Isten világában legelő-
kelőbb : a zarándokember egyszerűségét. Meglátta azt, hogy Isten a lelket
nézi s ezért embernek lenni a legnagyobb méltóság, a jellem belső erői
egyetlen ékesség és legmagasabb kitüntetés. Olyan hadvezér akart lenni,
akit nem formaruhájáról ismernek fel, hanem erejéről, gondolkodásáról,
hadvezéri lelkületéről és hadvezéri tényeiről. Nem szerette a rendjeleket,
belső, lelki valóságra nézett, a léleknek ezt a belső puritánságát, kálvinista
egyszerűséget, ezt a láthatatlan királyi köntöst fedezzük fel rajta és hódol-
junk neki. De egyszerűségében is ne a láthatóra, hanem a láthatatlanra
nézzünk. Minden egyszerűsége és igénytelensége mellett is ki ne ismerte
volna fel benne a nagy urat, a vezért? Kálvin mondja az *Institutióban*,* [*
Institutio 1559. II. 3:4.] hogy a királyok fiai bizonyára valami kiváló jeggyel
megkülönböztetve születnek, mivel Isten az emberi nemet segíteni akar-
ván, gyakran felruhazza hősi természettel azokat, akiket uralomra rendelt.
Alig van ember, akiben annyi méltóságérzet lett volna, mint Magyarország
legegyszerűbb emberében. Ki mert volna vele pajtáskodni, ki merte volna

neki a legelső embereknek kijáró tiszteletet meg nem adni? Ki érezte va-
laha azt, hogy egyszerű külseje és egyszerű életmódja kárára van annak
a tekintélynek, annak a méltóságnak, amit egyénisége és hivatali állása
hordozott? Rangrejlő külsején átvilágított a láthatatlan belső érték: előke-
lő vezéri személyiségnek tiszteletet parancsoló méltósága és ereje. Mi volt
ebben a férfúban, hogy mindenki felállt előtte, mindenki tisztelettel vette
körül és mindenki meghajolt előtte? Az a láthatatlan jegy, amelyre Kálvin
céloz, belső emberének nagyúri volta, az igazi úr, aki szellemi és erkölcsi
erejénél fogva fölötté áll környezetének, akármilyen környezetbe kerül is.

3. Ha közelebbről nézzük belső emberét, különös élességgel látjuk rajta
egyéniiségének parancsoló s uralomgyakorló természetét. Késő öregségé-
ig vasbottal sétált, valahogy ez talált az egyéniségéhez. Szerette a vasnak
keménységét, súlyát, erejét és hidegségét, mert kemény, súlyos, erős és hi-
deg volt: vasból való volt a keze is. Késő öregségében sokszor kedvesen
beszélt arról, hogy virágjában milyen keménykezű ember volt. Szerette
megfogni a gyepelőt, szerette négyesfogátat maga hajtani; minél kemé-
nyebb akaratot tört le, minél erősebb szenvedélyek felett uralkodott, an-
nál inkább nőtt biztonsága és ereje. Próbálta volna őt akár erőszak, akár
hízog mosoly, akár agyafúrt csel kimozdítani vagy megtéríteni! Akarata
acélpályán robogott előre s jaj volt annak, aki előle nem tért ki. Akár mint
főispán, akár mint főgondnok, családfő vagy gazda, ő parancsolt, neki volt
akarata, neki volt terve. Lassan, biztosan határozott, kivitelben mérhe-
tetlenül szívós volt, nem kereste, de nem kerülte az összeütközéseket, s a
végén mindig ő került ki győztesen. Érzelmi mozzanatokot sohasem en-
gedett szóhoz jutni, hideg fővel, biztos szemmel, erős kézzel vezetett min-
den hajót, amelynek kormányosa volt. Egész egyéniségét dobta mindig a
mérlegre. Elhatározásai lelkiismerete mélyéről támadtak és elhatározása
mindig megmaradt, si fractus illabatur orbis. Hatalmas kezével belenyúlt a
darázsészekbe, szétválasztott fagyos jégkoloncokat, s mint egy új Mucius
Scaevola belemarkolt az égő parázsba is. Sohasem ejtett el semmit, amit
egyszer megfogott, és mindig megragadta azt, amit meg kellett fognia. De
ebben a parancsoló kemény természetében ott tündöklék láthatatlanul

a szép magyar és kálvinista vonása: a törvénytisztelet. Autokrata volt, az autonómia keretei között és szabályai szerint. A törvény eszköz volt neki, amellyel a felsőbb akaratot úgy hajtotta végre, mintha saját kényúri akarat volt. De a törvény határ volt neki, amelyen túl sohasem ment, még ha belső világa összeroppant is. Jaj volt annak, aki szembekerült vele, mikor ő a törvény alapján állott, de nincs az a büvökör vagy menedékvár, amelyik jobban megvédett volna bármely menekülőt, mint aki vele szemben a törvény alapjára helyezkedett. Törvénytiszteletből származott ereje, de törvénytiszteletből származtak életének korlátjai is. Törvénnyel fegyelmezett másokat, és a törvénnyel fegyelmezte önmagát — talán még jobban. Kormányzásában, magatartásában megtalálta a jogrend, az egyetemes törvényesség, a kialakult és tételes közakarat láthatatlan erőit, s mint egy római praetor, oly biztosan mozgott közöttük. Közéleti, vezéri stílusa a pátriárkális elemet átdolgozta és kialakította a jogi közösség eszményi keretei között. A nagy tiszántúli kerületnek, azután a magyar református egyháznak igazgatásában oroszlánrésze van. Ezt a sokfelé tagolt s minden tagjában más-más lélekkel bíró nagy testet az ő akarata hálózta be mozgató pályákkal és ő parancsolt idegdúcainak. Egyéni stílusa így lett magyarrá és egyben antikká. Az ő tarsolyában is volt néhány sárga pergament levél, amelyet Werbőczy írt és egyenesen neki írt, a magyar jogéletnek egy pár tépett testámentom-levele, amelyre minden nagy magyar kormányzónak és bírónak élete művét vissza lehet vezetni, mint a templomok stílusát arra az okmányra, amelyet fundamentomába az alapkö letételekor elhelyeztek. Szép, nagyívű, magyar egyházi vonatkozásban szinte páratlan jogfejlesztő és jogalkalmazó pályafutásában lássuk meg ezt a láthatatlan királyi okmányt, amelyen a magyar nemzeti szellem pecsétje ég és a magyar történelem áldása terjeng, mint illatos füst hideg szegeletköveken.

4. Úgy érzem, hogy az eddig felfejtett szálak maguktól keresik a találkozást és új díszítménybe szövődnek. Ezért kell most egyéniségét a maga egészében tekintenem. Degenfeld József életének és művének láthatatlan vonalai egybeszövődve mutatják nekem a református embert, aki ezen a földön mindenkinél jobb magyar, tündöklőbben puritán, méltóságos és

Isten előtt hódoló, erős és törvénytisztelő, más szóval mondva el, Isten kezében magát eszköznek érző, aki szabad ettől a világtól, mert útjai fölött Isten eleve elrendelése határoz. Innen, az eleve elrendelés mélységeiből érkezik meg minden igazi református magyar ember. Egyedül Istentől fél, egyedül neki számol. Végigmegy a világon, örök idegenségben, de örök határozottságban. Zarándokember, aki átvonul e földi világ szépségei, árnyékai, kísértései és csalódásai között. Nem tér le, nem kapkod, nem siet és nem támolyog. Mindig egyenletes, mindig céltudatos, sohasem ötletszerű. Az isteni eszköz nem lehet játékszer, nem is öncél. Nem mulatságból él, de nem is támaszkodik a véletlenekre. Nincs benne semmi az élet rablólovagjából vagy kéjutazóiból. Zarándok, akinek céljai vannak, minden akadálytól erősebb lesz, minden próba áldás, minden lépés a cél megközelítése. Nem a siker, nem a győzelem, nem a nyereség vezet, hanem hogy elvégezzen egy küldetést. A sikerért Istené a dicsőség, próbában, akadályban tőle jó az erő, bukásból, áldozatból ügyére térül előmenetel. Árva, zordon lelkét elborítja a tűnő világ örök szomorúsága, de e bánat fekete hamuján átalizzik isteni küldetésének égi lángja. Így jött közénk Degenfeld József fiatalon, ifjúsága, ereje teljében. Így járt közöttünk egyszerű nagyságában, örök ismeretlenségében, magába zárkózottságában, küldetésének tiszteletet parancsoló erejével és jegyével. Így megy el tőlünk túl a kivételes véghatárként említett zsoltáros életkoron, fehér hajjal, görnyedt háttal, hosszú, csendes léptekkel, mint egy útrakelt kőszobor. Távozó alakjára ráhíntethetjük köszöntésünk rózsaleveleit, eltűnő alakja után szórhatjuk a hála és elismerés babérágait, ő vissza sem néz, a megtett kötelesség zord, de kiengesztelő fenségével tűnik el egyre növekvő alakja az örökkévalóság kárpitjai megett. Hallgatagon nézünk utána és neve legyen hálaadás, példája fogalom, emléke szívünkben égő fényírás, ez illik azokhoz az emberekhez, akik Isten megtestesült gondolataiképpen mennek át közöttünk.

5. De Degenfeld József nemcsak magyar református ember, hanem magyar református egyházi ember is volt. Nem lehet az ő nevét úgy említeni, hogy ne gondoljunk a magyar református egyházra és ne említtessék a magyar református egyház neve a nélkül, hogy hű szívek az ő nevére ne

emlékezzenek. Ez a magyar református egyház nem egy világtörténelmi véletlennek, félreértésnek, nem egy nem kívánatos kilengésnek ideig-óráig tartó eredménye. Ez a magyar református egyház Istennek terve, véres és dicsőséges intézménye arra, hogy ezen a földön a Krisztus királysága alapot vegyen, meggyökerezzen. Fölséges módszer Isten kezében arra, hogy a magyar nemzetből csodálatos erőket termeljen ki, alvó dicsőségeket és szépségeket ébresszen fel, szüntelen alkalom arra, hogy ezt a magyar népet bensőbbé, keményebbé, hívőbbé, lelkesebbé tegye. Jókedvének nagy ajándéka, amellyel ezt a népet itt ölébe veszi, térdére ülteti, lábai előtt szemével tanácsolja, gondolataival neveli és ezt a véres, nagyszerű magyar történelmet átszövi szent keze titkos jegyével.

A Degenfeld József élete is aranyszálú drága kép a magyar történelem csodálatos szőnyegén. Egy a sok közül, de nekünk az, amely ennek az emberöltőnek nagyon sokat beszél. Ennek a képnek aranyszála átszövődik minden falusi iskolán, minden presbyteriumán, gimnáziumokon és főiskolákon, egybetartja és megszabja a debreceni egyetem belső alkatát és szála úgy vész el az örökkévalóságban, amint az örökkévalóságból érkezett. Most ott állunk, ahol szemünk elől eltűnt ez a szál. Ne azon sírjunk, hogy elmetszetett, hálával áldozunk azért, hogy ideérkezett és történelmünkön átszövődött. Felejtjük el mindazt, ami egyéniségéből földi és emberi volt. Maradjon a mienk örökre, amire életét Isten méltóztatta és amit általa tett mindnyájunk életében.

Bölcs előljáró, áldott példaadó, szolgatársunk és vezérünk, köszöntenek téged azok, akik részesek a te szolgálataidban, akik részesek szenvedésedben és egykor részesek kívánnak lenni dicsőségedben. Ne a láthatnókra nézzünk, hanem a láthatatlanokra, mert a láthatók ideigvalók, a láthatatlanok pedig örökkévalók. E virágok elhervadnak, a koporsó érce megavul, szétomlik a porlandó tetem, új utód áll a kidőlt helyére, síró gyermekek megsiratott nagyszülőkképpen egykor melléje temetkeznek. Elporladhat ez a templom, belepheti a puszták homokja a legszebb magyar szfinxet, a debreceni kollégiumot: Jézus Krisztus tegnap és ma és mindörökre ugyanaz! Amit a Szent Háromság egy örök Isten tett ennek a léleknek a te-

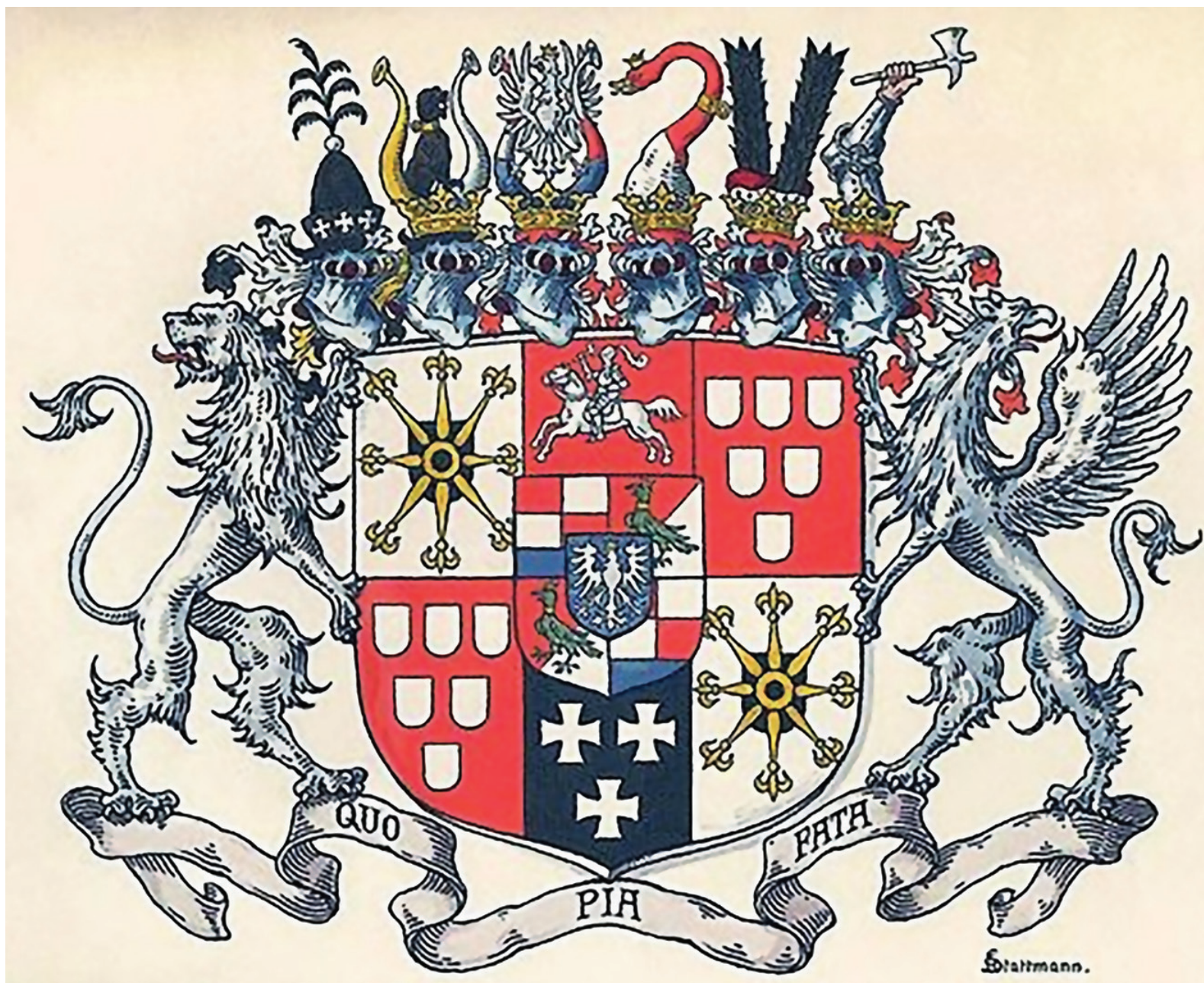
remtésével, megváltásával, ami áldást és erőt mutatott küldetésében, ami dicsőséget jelent ki teste feltámasztásával és lelke megkoronáztatásával, egyszerűen amit Isten tesz az ő anyaszentegyházával, a lelkeken és a lelkek által itt a magyar földön és bárhol a világon, az nem múlik el soha, mert a láthatatlanok örökkévalók.

Elhangzott gróf Degenfeld-Schomberg József temetésén 1927. július 16-án a debreceni református Nagytemplomban. Forrás: Ravasz László, Dr. Joó Sándor és Cseri Kálmán prédikációinak gyűjteménye

<https://www.lelkesz.com/predikacio/51300302>

A Degenfeld család

A Degenfeld-család címere

A Degenfeld család címere és jelmondata:

Quo Pia Fata vocant.

(Ahova a kegyes sors szólít.)

Gróf Degenfeld József főispán/főgondnok

szülők	gyerekek
Degenfeld Schomberg József ∞ Szilassy Irma	Degenfeld Schonburg Ottó ∞ Jankovich Marianne
	Degenfeld Schonburg Anna ∞ László Elemér
	Degenfeld Schonburg Mária Augusztá ∞ Strada Gyula

és neje, Szilassy Irma utódai

unokák	déd(ük)unokák
Degenfeld Schonburg Ferdinánd ∞ Thoen Adrienne	
Degenfeld Schonburg Klára	
Degenfeld Schonburg Ottó ∞ Somssich Zsuzsanna	Degenfeld Schonburg Pál ∞ Gründler Susanna <i>Lina</i> <i>Markus</i> <i>Leo</i>
László Kálmán	Imre Ida Anna Margit
László Irma ∞ Závody Albin	Závody Albin
László Anna ∞ Szentkirályi Ödön	Szentkirályi Ödön Szentkirályi Klára Szentkirályi András Szentkirályi Anikó
László Erzsébet ∞ László László	László Erzsébet László Tamás László Balázs László Katalin László Ildikó Péterfiné
László Margit ∞ Nagy Ferenc	Nagy Annamária Nagy Ferenc
László Margit ∞ Pruzsinszky Zoltán	Pruzsinszky Margit Pruzsinszky Sándor Pruzsinszky Fruzsina
Strada Irma	
Strada József	
Strada Gyula	
Strada Ferenc	
Strada Béla	

**Emléktábla avatás
a Debreceni Egyetemen
2022. július 7.**

Meghívó az emléktábla-avatásra 2022. július 7.

Meghívó

A **Debreceni Egyetem**
– alapításának 110. évfordulóján –
emléktáblát avat
az intézmény kialakításában
meghatározó szereppel bíró

gróf
Degenfeld-Schomberg József
főispán, egyházkerületi főgondnok
tisztelére

2022. július 7-én,
csütörtökön **11 órakor**
a Debreceni Egyetem Főépületének
I. emeleti oszlopcsarnokában,
melyre

tisztelettel meghívom.

Szilvássy Zoltán
rektor

Beszédet mond és a táblát leleplezi:

Szilvássy Zoltán
a Debreceni Egyetem rektora

Kossa György
a Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért
Alapítvány kuratóriumának elnöke

Puskás István
Debrecen Megyei Jogú Város
alpolgármestere

Fekete Károly
a Tiszántúli Református Egyházkerület
püspöke

gróf Degenfeld-Schonburg Pál
és Pruzsinszky Fruzsina
gróf Degenfeld-Schomberg József
dédunokái

Az emléktábla Győrfi Lajos
szobrászművész alkotása.

Kérem, hogy részvételi szándékát a
regisztracio.unideb.hu felületen szíveskedjen
jelezni 2022. július 4-én 14 óráig.

*„A mi főiskolánk egy nagy és gyökeres átalakulás
küszöbén áll. Kétségtelen, hogy igen nagy felelős-
séget vállalnak magukra azok, kik ezen átalakulás
eszközlésében részt vesznek. Tudom, érzem, hogy
ezen felelőségnek igen nagy része az én vállamon
van.”*

(Gróf Degenfeld József)

*„És ha azt látom, hogy az egyházkerületet és a deb-
receni főiskolát erre az útra, az egyetem alapjai-
nak lerakására vitték, sokaknak más meggyőződé-
se ellenére, akkor ezekre a férfiakra kell ürítenem
poharamat, akik ennek a munkának vezetői és
apostolai voltak, akiket a saját igazságukba vetett
vak hit, fanatizmus vezetett, amely azt mondja,
hogy ne számoljunk nehézségekkel, mert az az ügy
oly szent, hogy minden akadályon keresztül di-
adalmaskodni kell. A debreceni egyetem úttörő
harcosaiért, köztük első sorban Dégenfeld József
grófért emelem poharamat.”*

(Gróf Tisza István)

Szilvássy Zoltán, a Debreceni Egyetem rektorának köszöntő beszéde

Főtiszteltű Püspök úr, Tisztelt Elnök úr, Kancellár úr, Alpolgármester úr,
Polgármester Úr!

A Debreceni Egyetem modern kori történetében jubileumhoz érkezünk. Száztíz éves a XXXVI. törvénycikk, amely kimondta, hogy Debrecenben modernkori egyetem lesz.

Aki bejön a főépületbe, rögtön két arisztokrata, gróf Tisza István és gróf Klebelsberg Kunó szobra között halad el. Elévülhetetlen érdemeik vannak abban, hogy az Egyetem itt van, és abban, hogy ott tartunk, ahol tartunk. Sokan azt mondták, hogy a felvilágosult abszolútizmus az emberiség történetének az egyik leginkább ideális államformája, hiszen az uralkodó, tudósok, művészek bevonásával irányít egy országot. Ezért az országért az arisztokraták rengeteget tettek. Gondoljunk gróf Széchényi Istvánra, a Magyar Tudományos Akadémia megalapítójára. Ha gróf Tisza István nincs, ez az egyetem sincs itt, ez egészen biztos. És akkor se biztos, hogy itt van, hogy ha gróf Degenfeld-Schomberg József nincs. Tudni illik, hogy abban az időben volt egy nagyon-nagyon markáns református erő, ami az uralkodót is meg tudta győzni arról, hogy itt, a Kárpát-medence keleti régiójában egy tudásközpontot, egy pénzügyi, intellektuális, kutatási központot – akkoriban lehetett volna nyugodtan innovációs-nak is nevezni –, egy olyan szellemi központot hozzanak létre, ami utána az egész régiónak a fejlődését biztosította.

Volt itt egy jogelőd, a Református Kollégium, mely a debreceni kálvinista hagyományok alapjain egy csodát hozott létre, a középkortól egészen napjainkig. És ez most is megvan. Nem véletlen, hogy egy ilyen nagyon kiváló református embernek a munkásságát méltatjuk és tiszteljük meg a dombormű felállításával az ország talán leginkább emblematikus oktatási intézményében, hiszen ne felejtjük el, hogy a magyar Parlament épülete

után a Debreceni Egyetem főépülete volt a második legnagyobb állami beruházás az egész magyar történelem során. Most ez a dombormű itt van, itt van Tisza István és itt van Degenfeld-Schomberg József is, ők együtt jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a modernkori Debreceni Egyetem a mai formájában létrejöjjön.

Az a fajta értékrend, amit ők képviseltek, amivel létrehozták az egyetemünket, amivel utána Klebelsberg gróf a magyar kultúrfölény képeit egyetemesíteni tudta és amivel a gazdasági válság éveiben igen jelentős pénzüsszegeket tudott más minisztériumoktól az oktatás fejlesztésére fordítani, meghatározta a jövőt. Azt gondolom, hogy a mai válság által uralt időkben igen fontos üzenet ez, hiszen annak idején, ennek a kultúrfölénynek a biztosítása gazdag gyümölcsöt termelt. Azt szoktuk mondani, hogy az ország lakosságához képest a legtöbb Nobel-díjas magyar. Erre büszkék lehetünk. És ahhoz is, hogy ehhez ez az egyetem hozzájárult, s hozzájárult Degenfeld gróf, hozzájárult Klebelsberg gróf, hozzájárult gróf Tisza István, és remélem, hogy a magunk szerény módján, a mai idők követelményei szerint hozzá tudunk járulni mi is. Köszönöm, hogy meghallgattak.

Kossa György, a Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány kuratóriumi elnökének avató beszéde

Tisztelt Hölgyeim és Uram!

Köszöntöm Önöket, Fekete Károly püspök urat és a Tiszántúli Református Egyházkerület képviselőit, Puskás István alpolgármester urat és Debrecen Megyei jogú Város képviselőit, Rektor urat, a Debreceni Egyetem jelenlegi és korábbi vezetésének tagjait, oktatóit és hallgatóit, valamint megkülönböztetett tisztelettel köszöntöm a Degenfeld család megjelent tagjait.

Régi adósságunkat róhatjuk le a mai napon, amikor gróf Degenfeld-Schomberg József főispán, egyházkerületi főgondnok tiszteletére emléktáblát avathatunk itt, az Egyetem főépületének impozáns oszlopcsarnokában.

Gróf Degenfeld-Schomberg Józsefet 1883-ban Debrecen város és Hajdú vármegye főispánjává nevezték ki. Városunk és a Tiszántúli Református Egyházkerület egyik legbefolyásosabb világi képviselőjeként elévülhetetlen érdemeket szerzett a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem megalakításának előkészítésében.

A Kollégium új, a Nagytemplom szomszédságában álló impozáns négyszögletől északra emelt épületének alapkövetéti ünnepélyén, 1870. május 5-én Török József kollégiumi orvos és bölcsésztanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja mondta ki először beszédében: „A debreceni főiskolának egyetemnek kell alakulnia. Ez a legvirágzóbb főiskola, Debrecen földrajzi helyzete is alkalmassá teszi erre.” A református egyház és Debrecen város anyagi erejét azonban erre önmagában kevésnek vélte. A megalakuló egyetemnek államinak kell lennie. Ezt nem veheti sértésnek a református egyház, mert „ennek az egyháznak az érdeke a haza érdekével sohasem ellentétes.”

Degenfeld József egyházkerületi főgondnokként három évtizeden át kivételes elszántsággal képezett hidat a Református Kollégium fakultásainak erősítését és az állami egyetem gondolatát képviselők között. Mindmáig Ő az a kivételes személyiség, akit az egyetem – teológiai és jogi karának külön-külön előterjesztésére kétszer is – 1917-ben és 1924-ben – díszdoktorává avatott. 1927. július 16-án, 95 éve hunyt el, ekkor külön kiadott gyászjelentésében „az egyetem létesítésének legjobb munkása” minősítéssel ismerte el érdemeit az Egyetemi Tanács. Ez az egyedi elismerés olvasható itt az emléktáblán.

Céltudatos munkájának és a személyét övező tiszteletnek köszönhetően a Református Kollégium előbb a maga erejéből megkezdte a tanárképzés, a bölcsészeti tanszékek kialakítását, majd a város, valamint az egyházkerület alapítványai segítségével újabb bölcsészeti, jogi és teológiai tanszékek létrehozására is sor kerülhetett. Így 1912-ben már 24 tanszék képezte a debreceni kollégium akadémiai tagozatát. Magyarországon egyetlen olyan intézmény sem állt olyan közel az egyetem fejlesztéséhez, mint a debreceni.

Szentpéteri Kun Béla így összegezte az előzményeket: „Meg persze az egyetem ügye. Amelyről még 1907-ben is mint az egyházkerület és Debrecen város együvé fogásával megvalósítandóról álmodoztunk, amely azonban akkor indult nagy lendülettel a megvalósulás felé, amikor az egyházkerület vezető egyéniségei is – az élen gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnokkal – az állami egyetem gondolatát magukévá tették.”

Maga Degenfeld József így fogalmazott erről:

„...úgy az egyházkerület nagy többsége, valamint Debrecen városa mely főiskolánknak mindenkor kegyes patrónusa volt, s a debreceni református egyház is lelkesen támogatta a mozgalmat, belátva, hogy ily kulturális intézmény, mint az egyetem, mily rendkívüli, minden irányú előnyt képez városunkra, egyszersmind a hazai reformátusságra nézve is, melynek Debrecen a központja.”

„A mi főiskolánk egy nagy és gyökeres átalakulás küszöbén áll. Kétségtelen, hogy igen nagy felelősséget vállalnak magukra azok, kik ezen átalakulás

eszközlésében részt vesznek. Tudom, érzem, hogy ezen felelősségnek igen nagy része az én vállamon van.”

A több évtizedes előkészítő munka, a református egyház, annak nagymúltú kollégiuma, Debrecen városának és vezetőinek anyagi és politikai támogatása eredményeként a magyar országgyűlés pontosan 110 évvel ezelőtt, 1912. július 7-én a XXXVI. törvénycikkkel Debrecenben (és Pozsonyban) teljes négykarú tudományegyetem létesítését rendelte el. Intézményünk két évvel később a Kollégium akadémiai karának átvételével kezdte el az egyetemi képzést. Az Orvostudományi Kar 1918-ban indult meg.

A Debreceni Egyetem campusain száznál is több emléktábla, szobor, festmény emlékezteti az itt oktató, alkotó és tanuló generációkat elődeik sikereire, eredményeire. Mind egytől egyig példaképek: irányt és erőt adnak számunkra céljaink megvalósításához. Mindannyiszor, amikor elsétálunk majd Győrfi Lajos szobrászművész alkotása, gróf Degenfeld-Schomberg József emléktáblája előtt, felidézhetjük tiszteletet parancsoló alakját, s Ravasz László dunamelléki püspök szavait, aki így jellemezte őt: „Nem a siker, nem a győzelem, nem a nyereség vezette, hanem hogy elvégezzem egy küldetést.”

Számomra is megtiszteltetés, hogy a Debreceni Egyetemet fenntartó Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány kuratóriumának elnökeként, az egyetem, a város és a református egyház vezetői körében tiszteletemet és megbecsülésemet fejezhetem ki gróf Degenfeld-Schomberg József főispán, egyházmegyei gondnok munkássága előtt.

Puskás István, Debrecen Megyei Jogú Város kulturális területért felelős alpolgármesterének avató beszéde

Főtiszteltű Püspök úr, Tisztelt Rektor Úr, Tisztelt Elnök úr, Tisztelt Polgármester Úr! Külön köszöntöm a Degenfeld család megjelent képviselőit! Tisztelt Professzor Urak, Tisztelt Ünneplő Közönség!

Amikor a századforduló Magyarországra, a dualizmus korára gondolunk, egy sor pozitív képzetet társítunk a korhoz. Mind a mai napig a filmművészetben, az irodalomban, a kultúra legkülönbözőbb területein is él a századforduló világának mítosza. Szoros érzelmi szál fűz minket azon évtizedek Magyarországhoz, melyhez a „Belle Époque”, a boldog békeidők derűjét, a kultúra virágzását szoktuk társítani, viszonylag kevés szó esik arról, hogy ennek az időszaknak volt egy olyan éthosza, korszelleme, ami mindezeket a teljesítményeket lehetővé tette.

Sajnos a történelem viharai Magyarországon úgy hozták, hogy pontosan ez az éthosz, ez a korszellem tűnt el a II. világháború után a magyar társadalomból, komoly erők munkálkodtak azon, hogy ez a szellemiség ne legyen a magyar társadalom és a magyar kultúra sajátja. A rendszerváltás óta, különösen Magyarország polgári kormányzása és Debrecen ezen elveket magáénak valló önkormányzatának tevékenysége óta eme közösségi értékek visszatérőben vannak a társadalom életébe.

Mulasztásokat kell pótolnunk, ahhoz, hogy ezeket az értékeket meg tudjuk élni, meg tudjuk jeleníteni. Természetesen emlékeznünk kell azon elődeinkre is, akik ezeket az értékeket emblemikus módon képviselték. Az ő életútjuk meg tud bennünket erősíteni abban, hogy ezek az értékek és tevékenységi formák mind a mai napig érvényesek a mi számunkra is.

Az utóbbi években Debrecen városa és a Debreceni Egyetem sokat tett az emlékezet visszaépítésére, és fontos szimbolikus gesztusokat gyakorolt annak érdekében, hogy ezt az érték-közösséget kinyilvánítsa saját maga,

a város közössége és a nemzet számára. Ennek köszönhetően, ahogy rektor úr is említette, állnak immár a Debreceni Egyetem főépülete előtt gróf Tisza István és gróf Klebelsberg Kunó szobrai, s tavasszal a magyar Parlamentből Debrecenbe költözött át a gróf Tisza István életét és munkásságát bemutató kiállítás is.

Most, ha úgy tetszik, egy újabb adósságot törleszt az Egyetem, hiszen gróf Degenfeld-Schomberg József emlékére emléktáblát avatunk. A Református Kollégium épületében már található egy emlékezőpont, egy emléktábla: a Református Kollégium nyilvántartja egykori főgondnokát, mint az egyház történetének jelentős építő alakját. A mai naptól az Egyetem is emlékezőponttal nyilvánítja ki azt, hogy mennyire fontos számára gróf Degenfeld-Schomberg József egykori tevékenysége.

Most már a város marad adós az emlékezetben. 1948-ig a belváros egyik tere viselte a Degenfeld nevet, s pontosan a történelem előbb említett viszontagságai igyekeztek ezt eltörölni a város emlékezetéből. Debrecen városának is kötelessége, hogy vizsgálja meg annak lehetőségét, hogy valamilyen módon Debrecenben újra közterület viselje majd Degenfeld-Schomberg József nevét és segítsen városunk életére, történelmére, városunk egyik nagy virágkorának egy fontos főszereplőjére emlékeznünk. Ezzel az ígérettel hívom Önöket ma közös ünneplésre.

Engedjék meg, hogy zárásként egykori alma materemnek is hadd kívánjak boldog születésnapot, nemcsak alpolgármesterként, hanem mint a Debreceni Egyetem egykori hallgatója és egykori oktatója. Legyen még sokszor 110 születésnapja a Debreceni Egyetemnek!

Fekete Károly, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökének avató beszéde

Tisztelt Rektor Úr, Elnök Úr, Alpolgármester úr, Polgármester Úr!

Kedves Degenfeld-Családtagok!

Igen tisztelt Vendégeink! Hölgyeim és Uraim!

Degenfeld József temetésén, a zsúfolásig megtelt debreceni Nagytemplomban Ravasz László püspök így emlékezett vissza a főgondnok családi gyökereire: „Attól kezdve, hogy reformáció van a világon, ez a család protestáns volt. Szembeállott császárokkal és fejedelmekkel, lett üldözött vad, de várának ólomkarikás ablakain át öreg Bibliákra szűrődött a fény és a hallgatag boltok között ősi zsoldárok zengettek. Nem volt németebb, nem volt protestánsabb család a Degenfeld-Schonburgnál. Németsége és protestantizmusa sors, átöröklés, véralkat, történelmi végzet és történelmi kiváltság volt számára. Halottunk nagyapja került Magyarországra. Körülvette egy láthatatlan erő, a magyar lélek formáló ereje... De a láthatatlan erősebb volt, mint a látható, és az unoka már vérbeli magyarrá lett...”

Protestantizmusa és református ügyszeretete viszont töretlen maradt.

Degenfeld József 22 éves korától viselt különböző magas egyházi tisztségeket. Amikor a millennium évében tiszántúli egyházkerületi főgondnokká választották, már negyedszázadot meghaladó egyházi közéleti múlt állt a háta mögött. Egészen korán tagja volt, majd elnöke lett a Debreceni Református Kollégium anyagi ügyeit felügyelő igazgatótanácsnak. Ezen keresztül alakítójává vált a Kollégium akadémiai karai fejlesztésének és az egyetemmé válás álmának.

Éppen ezért Degenfeld József munkássága miatt is, a Debreceni Egyetem megalapításának 110. évfordulója a Tiszántúli Református Egyházkerület számára is ünnep, mert az országgyűlés 1912-ben meghozott döntése azt jelentette, hogy a Debreceni Református Kollégium akadémiai karainak egyetemmé válásával évszázadok álma valósult meg.

A Debreceni Egyetemet megálmodók között a Tiszántúli Református Egyházkerületen belül gróf Degenfeld József főgondnok képviselte a kontinuitást, aki 30 évi főgondnoki szolgálati ideje alatt (1896-1926), az egyetemmel kapcsolatos minden jelentős háttértárgyaláson részt vett. A hivatali ideje alatt működő három debreceni református püspök – Kiss Áron, Eröss Lajos és Baltazár Dezső – számára ő volt az egyetemi tárgyalások alkalmával a biztos támasz. Bár 1870-ben Török József orvos, akadémikus vetette fel először az egyetemmé alakulás ideáját, innentől kezdve 42 év kellett a beteljesüléshez. A szándék és a megvalósítás sorozatosan megakadt az anyagiak hiánya miatt.

1891-ben a budapesti református zsinat Degenfeld József indítványára foglalkozott a debreceni bölcsészeti fakultás fejlesztésével és gyűjtést kezdeményezett rá. A közadakozáson felbuzdulva egyetemi mozgalom indult Debrecenben. – „Én azon a nézetem vagyok – hangoztatta Degenfeld –, hogy főiskolánk lépésről-lépésre fejlesztését ma sem szabad elejtenünk, mert ha nagy kilátásaink vannak az egyetem létesítésére, abban legnagyobb része van annak, hogy nagy idő óta igyekeztünk az egyetem alapjait lerakni.”

Sorra alakultak az új tanszékek, mégpedig kiváló oktatók meghívásával. 1893. október 27-én szintén Degenfeld József főgondnok, Kiss Áron püspökkel és Simonffy Imre polgármesterrel karöltve, egy nagy értekezletet hívtak össze a városházára az egyetem érdekében, amin a város színe-java megjelent. A város telket ajánlott fel, az egyházkerület pedig egyre-másra állította fel és töltötte be a bölcsészkar egyes tanszékeit, amely 1908-ban meg is alakult. Ezzel a Kollégium három akadémiai kara felkészült az egyetemmé válásra.

Az események 1911-ben pörögtek fel, amelyeknek fontos szereplője volt Degenfeld főgondnok. Nagyban segítette az esélyeket, hogy Tisza István édesanyja Degenfeld József unokatestvére volt. Háttértárgyalások, ígéretetek, emlékirat felterjesztés és miniszteri leiratok váltogatták egymást.

A költségekről és a terhekről számháborúk, a városi, állami és egyházi érdekekről pedig sajtóviták zajlottak az egyetempártiak és az egyetem-szkeptikusok között.

Fontos állomása volt ennek a felfokozott időszaknak az, amikor Zichy János vallás és közoktatásügyi miniszter leiratban kért döntést Degenfeld Józseftől. Az 1911 novemberében tartott Egyházkerületi Közgyűlés hangulatát így adja vissza a korabeli beszámoló: „valami ünnepélyes feszesség, komorság vett erőt az egyházkerületi közgyűlés tagjain, hasonló a temetések hangulatához. ... Ám az egyházkerületi közgyűlés tudott erős lenni, tudott bízni abban, hogy a magyar nemzetre soha többé nem jön olyan idő, amelyben a református egyház életerejéhez tartozó nemzeti eszmét és lelkiismereti szabadságot az állami hatalomtól és az állami intézményektől féltetnie kellene. Ebben az erős, öntudatos, felemelő bizalomban egyesülve, a megállapodást elfogadta.”

Baltazár Dezső püspök méltán mondhatta, hogy ennek a folyamatnak a protestáns egyetem lett volna az igazi koronája, de „ha a magyar nemzeti művelődés az ellenkező szelek fúvása mellett csak úgy tudhatott magának újabb szilárd templomot építeni, ha fundamentumába egy református intézmény gránitköveit építi bele: odaadjuk a gránitkövet”.

Kedves Emlékezők! Így lett a Debreceni Tudományegyetem bölcsője a Református Kollégium és ez a múlt elkötelez bennünket arra, hogy komolyan vegyük a legendás hírű Csikesz Sándor teológiai professzor szavait: „Az Univerzitás a nemzet szellemi pénzverdéje. Minden kiadott diploma, amely mögött nem áll megfelelő szellemi találmány-fedezet: szédületes arányú, bűnös bankóhamisítás a nemzet becsülete és szellemi-erkölcsi tőkéje ellen.” Igyekezzünk ezután is együtt arra, hogy hitünk és tudásunk aranyfedezetének segítségével gyarapítsuk a Debreceni Egyetem szellemi-erkölcsi tőkéjét és óvjuk nemzetünk becsületét. Ha ezt tesszük, akkor méltó módon őrizzük „az egyetem létesítése legjobb munkásának”, gróf Degenfeld-Schomberg József főgondnok emlékét és a Debreceni Egyetem 110 év alatt kivívott elismertségét.

Isten áldása kísérje az Egyetem elkövetkező évszázadait is!

Gróf Degenfeld-Schonburg Pál, Degenfeld-Schomberg József dédunokájának köszöntő beszéde

Nagytiszteletű Püspök Úr! Tisztelt Polgármester Úr! Tisztelt Alpolgármester Úr! Tisztelt Professzor Urak! Tisztelt Rektor Úr! Tisztelt hölgyeim és uraim!

Mindenekelőtt a feleségem és jómagam nevében szeretnénk megköszönni a meghívást erre az eseményre, ahol dédnagyapám emlékének adózunk. Különösképpen köszönet illeti dr. Bazsa György professzor urat, aki némi kutakodás után rám talált Bécsben és ennek köszönhető a mi ittlétünk ma, Debrecenben.

A dédnagyapám életéről és tevékenységéről már nagyon sok minden elhangzott. Ő 1927-ben hunyt el, az édesapám pedig 1921-ben született. Tehát, kevés emlékekkel rendelkezett róla és így, nem tudott átadni nekem semmi személyes emléket a nagyapjáról.

Kétségtelenül, gróf Degenfeld-Schonburg József a száz évvel későbbi társadalom számára olyan értékeket hagyott, amelyek nagyon fontosak lehetnek napjainkban.

1. Keresztény alapokra helyezett élet: A mai társadalmi rendszerek közötti versengésben, legyen az szocializmus vagy turbo-kapitalizmus közötti, illetve zöld politikák vagy technológiák közötti versengés, a kereszténység egy megoldást jelenthet mindannyiunk számára.
2. Politikai szerepvállalás: egy dolog a saját értékrendünkhöz ragaszkodni és teljesen más ezeket politikailag gyakorlatba ültetni. Ma nehezebb, mint bármikor egy politikusnak nem alávetnie magát a kor divatos eszméinek, hanem kiállni a saját meggyőződése mellett, a támadások keresztútjában is.
3. Magasfokú képzés: Degenfeld-Schonburg József gróf meg volt győződve arról, hogy az egyetemi kutatás és képzés alapvetően hozzájárul a társadalom pozitív fejlődéséhez és emiatt a politikumnak és az

egyházak is támogatnia kell azt. Ezért nagyon boldog vagyok, hogy erre az eseményre itt, a Debreceni Egyetemen kerül sor.

Az itt lévők közül egyesek megkérdezték, hogy lehet az, hogy a Degenfeld-Schonburg család egyik ága Magyarországon telepedett le: a Degenfeld-Schonburg család egy német nemesi família, amelynek az ősi központja Svábföldön található, ahol a rokonaim mai napig élnek. A 18. század végén, Degenfeld-Schonburg Miksa a hadseregben szolgált, megismerkedett egy magyar tiszttel, aki később a barátja lett. Ez a barát mesélt a magyarországi kellemes életről, ellentétben a Svábföldön tapasztalt nehézségekkel és meghívta Miksát a birtokára. Miksa megszerette az országot és a népet, és szerelmes lett gróf Teleki Annába. Az 1800-ban Pesten kötött házasságuk jelenti a Degenfeld-Schonburg család magyar ágának a kezdetét. Ettől a pillanattól kezdve a család kimagasló szerepet játszott a politikai és kulturális életben Magyarországon és Erdélyben egyaránt!

A Degenfeld-Schonburg család magyar ágának a tagjai napjainkban Ausztriában és Németországban élnek és így a kör bezárul. Ennek ellenére a Magyarországhoz és Erdélyhez kapcsolódó szálak a mai napig erősek. Ezért rendkívüli megtiszteltetés számomra, hogy a Degenfeld-Schonburg családot képviselhetem ezen az eseményen.

Köszönöm szépen.

Képek az avatási ünnepségről

Az emléktábla leleplezésének pillanata. A képen balról jobbra: Kossa György, Dr. Szilvássy Zoltán, Dr. Fekete Károly, Pruzsinszky Fruzsina és Dr. Puskás István.

Az emléktábla előtt gróf Degenfeld-Schomberg József dédunokái: Pruzsinszky Fruzsina és Degenfeld-Schonburg Pál, valamint Győrfi Lajos szobrászművész.

Degenfeldek hagyatéka

Degenfeld emlékpontok Debrecenben

A Degenfeld család két lakóhelye (korabeli képek):
Fehér Ló szálló. (Forrás: Méliusz Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény)

Régi vármegyeháza.

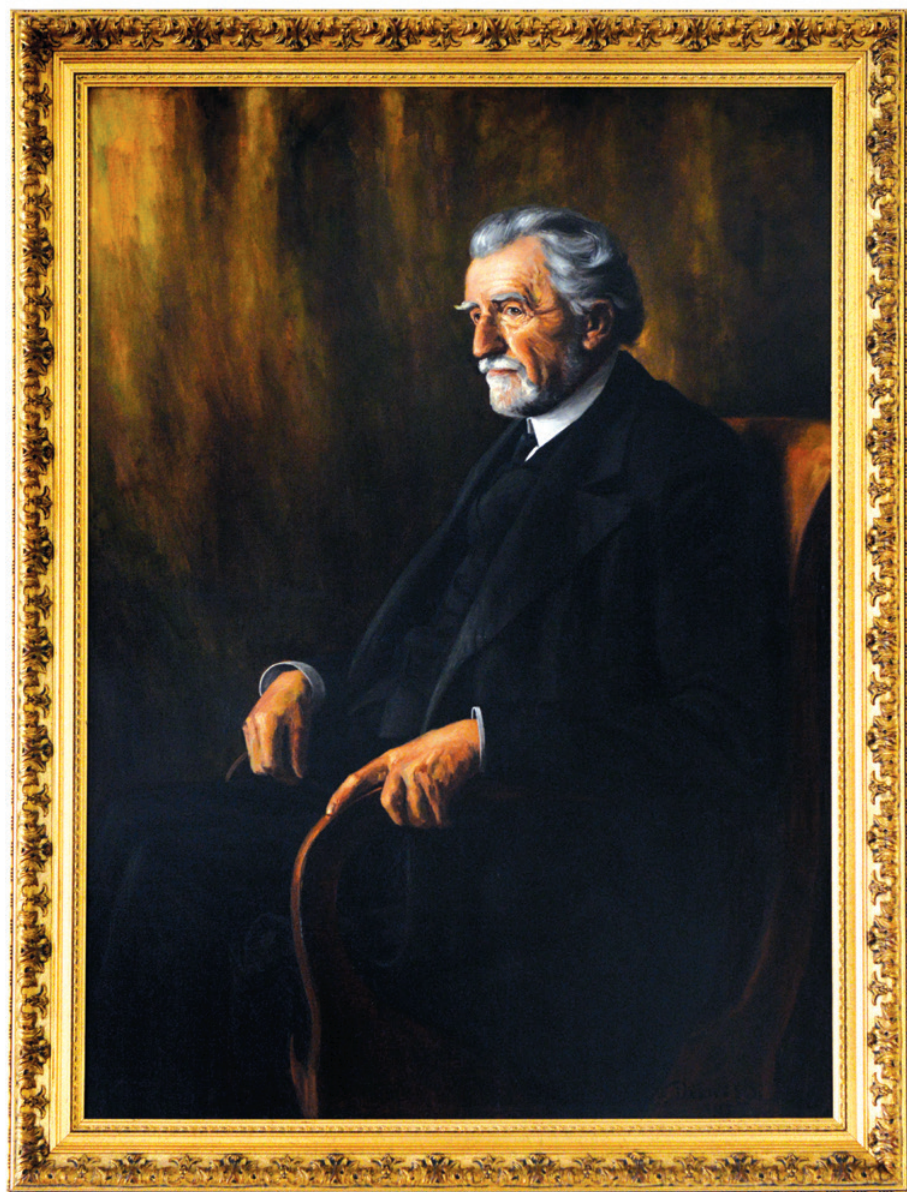
A régi Alföldi Takarékpénztár épülete a Piac és Csapó utca sarkán (Forrás: Fortepan)

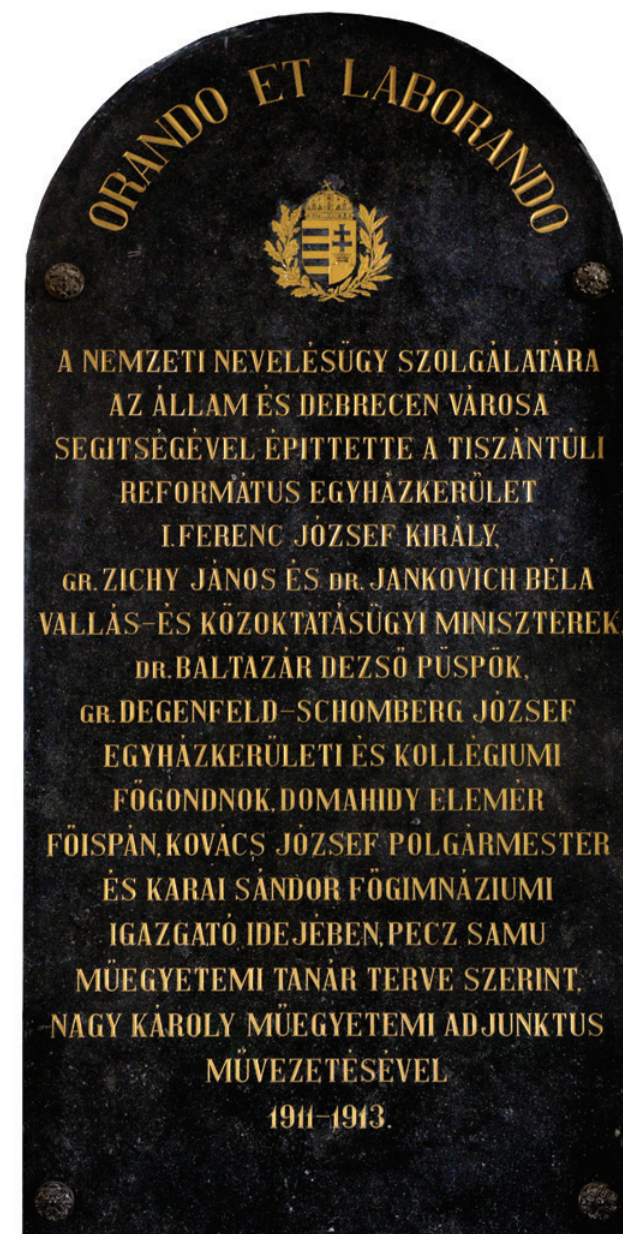
Degenfeld park. Debrecen város közgyűlése 2022. október 27-én elfogadta, hogy a Piac és Csapó utca sarkán álló, 1938-ban épült ún. „Alföldi palota” előtti impozáns kis tér a Degenfeld parknevet viselje. A jelenlegi épület elődjében (lásd az előző képet) élt utolsó éveiben a főgondnok. (Fotó: Bódi Sándor)

Relief a Debreceni Református Kollégium belső árkádsorában.
Nagy Sándor alkotása (1938).

Gróf Dégenfeld József portréja a Püspöki Székházban.
Dienes János alkotása, olajfestmény, 1906.

Emléktábla az egykori református főgimnázium épületében (Péterfia u. 1-7.).

Degenfeld-kastélyok a mai Magyarországon és Erdélyben

A Degenfeld család számos tagja játszott fontos szerepet részben a magyar társadalmi életben (pártokban, országgyűlésben), részben a református egyházban. (L. Kálmán Attila írását.)

A család nagyságát és gazdagságát tükrözi az is, hogy nagy számú „Degenfeld-kastélyt” ismerünk. Ezek egy része – rövidebb hosszabb elhanyagoltság után – ma ismét jó állapotban és sokoldalú használatban van. Más részük viszont nincs meg, csak történetük és egykori képük érhető el az interneten. Sajnos az utóbbiak közé tartozik a Degenfeld József tulajdonában volt csomaközi kastély is.

Baktalórántháza:

Dégenfeld Művelődési Központ, Könyvtár és Kastélymúzeum
<http://baktaloranthaza.hu/intezmenyek/degenfeld-muvelodesi-kozpont-konyvtar-es-kastelymuzeum>

Bályok (Balc, Erdély):

Károlyi–Degenfeld Kastély (bizonytalan tulajdonú és funkciójú épület)
<https://maszol.ro/belfold/A-magyar-allam-tulajdonaba-kerulhet-a-balyoki-KarolyiDegenfeld-kastely>

Hadad (Hodod, Erdély):

Degenfeld Egyházi, Oktatási és Művelődési Központ
<http://koalicio.kastelyerdelyben.ro/castle/degenfeld-kastely-hadad/>

Kutyfalva (Cuci, Erdély):

Degenfeld-kastély (magántulajdon)
<http://koalicio.kastelyerdelyben.ro/castle/degenfeld-kastely-kutyfalva-2-2/>

Szirák:

Teleki-Degenfeld Kastélyszálló (hotel, rendezvényház)
<https://kastelyszirak.hu/>

Tarcal:

Gróf Degenfeld Szőlőbirtok és Kastélyszálló (hotel, borászati központ)
<https://grofdegenfeld.com/>
 (Képek a 77–78. oldalon)

Téglás:

Degenfeld-Schomburg kastély (hotel, rendezvényház)
<http://www.degenfeldkastely.com/>

Ács:

Degenfeld-Schonburg kastély: teljesen elhanyagolt, romos állapotban magántulajdonban van.
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Degenfeld-Schonburg-kast%C3%A9ly> –

Csomaköz (Ciumești, Erdély):

A kastély gróf Degenfeld-Schomberg József tulajdona volt. 1945 után lerombolták.
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Csomak%C3%B6z>

Erdőszáda (Ardusat, Erdély):

A kastély már nem található meg.
<http://users.atw.hu/kastelyok/erdely-maramaros.htm>

Gróf Degenfeld-Lindner Mária: Szőlő- és borkultúra Tarcalon – Degenfeld hagyományban

Az akkor már félévezredes múltját számontartó svájci, majd német nemzetiségű Degenfeld család Maximilian (Miksa) nevű tagja egy magyar katonatiszttel kialakult barátsága révén látogatott Erdélybe, ahol megismer- te, majd 1800-ban feleségül vette Teleki Anna grófnőt¹. Szépapámnak és szépanyámnak a családfánk szerint több mint száz utóda élt és sokan ma is élünk a világ különböző országaiban, s csak alig néhányan Magyarországon.²

Szüleim, gróf Degenfeld-Schonburg Sándor és bethleni gróf Bethlen Ágnes a második világháború során elvesztették vagyonukat. Ekkor Kolozsváron laktunk egy egyszobás lakásban, nehéz anyagi körülmények között. 1964-ben sikerült kivándorolni Münchenbe, ahova egyetlen bőrönd ingóságot tudtunk magunkkal vinni. Szüleim szorgalmas munkával építettek fel egy új egzisztenciát Németországban. Mindeközben sokszor meséltek történeteket a szép otthonokról Erdélyben, a gyerekkorukról és a múltról.³

A 90-es években lehetett kárpótlási jegyek segítségével az elvesztett tulajdonból árveréseken szántót, erdőt, földeket szerezni. Édesapám – Degenfeld Pál örököse – nagyon lelkesen állt neki a feladatnak. Még jól emlékezett rá, hogy a Degenfeld család Tokaj-Hegyalján is rendelkezett birtokkal. Férjemmel, Dr. Thomas Lindnerrel sokat gondolkodtak együtt és arra a döntésre jutottak, hogy szeretnének egy borászatot építeni.

¹ Kálmán Attila: *gróf Degenfeld-Schomburg József (1847–1927) élete és munkássága* Debr. Szemle XXX. (2022) 160–172. Lásd Kálmán Attila irását a 10-25. oldalakon.

² Excel tábla lásd 72–73. oldal.

³ Gróf Degenfeld Sándor: *A Degenfeld család kalandos útja Svájcól Magyarországra. A Degenfeld család eredete és letelepedése Magyarországon*. Korunk III/12. 20–36. 2002

A tarcali kastély

A döntésben fontos szerepet játszott, hogy a Degenfeld családnak kiemelt szerepe volt a Tokaji borvidék történetében. gróf Degenfeld Imre 1857-ben más bortermelőkkel közösen megalapította az első Tokaji Borművelő Egyesületet. Ez az egyesület segítette a borvidéki termelőket olyan modern szőlőtermesztési és borászati módszerek elsajátításában, mint például a kénezés, hordótisztítás vagy a metszőolló használata.

Édesapám az árverések során 60 ha szőlőterületet tudott szerezni. Ekkor két cél vezérelt bennünket: a családi hagyományok folytatása és az első osztályú borok készítése. A tokaji termőhely erre kiválóan alkalmas, köszönhetően a vulkanikus alapkőzetnek, a gazdag talajnak és a különleges mikroklímának, mely lehetővé teszi az édes tokaji borkülönlegességek készítését.

A birtokközpontban található történelmi pince fölötti műemlék pínház kibővítettük egy boltíves feldolgozó csarnokkal, illetve két épület-szárnyal, mely otthont ad a borkészítéshez használt modern gépeknek. 1996-os évjáratban itt készültek el első boraink.⁴

⁴ <https://grofdegenfeld.com/boraszat>

A tarcali kastély - A szőlőbirtok

A parkban lévő romos kastélyépületet, mely Királyi Vincellér Iskolának épült, felújítottuk. Itt nyitotta meg a kapuit 2003-ban a Tokaji borvidék első négycsillagos szállodája, ahol a kiváló Tokaji borok elegáns környezetben és finom ételekkel kerülnek a vendégek asztalára.

A birtoknak otthont adó Terézia-domb tetején egy barokk kápolna foglal helyet, melyet a családnk 2015-ben korhű módon teljesen felújított. A Terézia-kápolna és az azt körülvevő park bárki számára látogatható és lélegzetelállító kilátást nyújt a borvidék déli határáról az Alföldre.

Családnk legfontosabb irányelveit három dologban tudnám összefoglalni. Az első a Degenfeld család hagyományainak megőrzése: „a nemesség kötelez”. E mellett kiemelt szerepet biztosítunk boraink és szolgáltatásaink minőségének, valamint a modern módszerek és eszközök használatának. Ennek köszönhető, hogy a Tokaji borvidék egyik első borászataként 2009-ben tanúsított organikus művelést kezdtünk el folytatni az összes szőlőterületünkön.⁵

Őseinkhez híven karitatív tevékenységeken keresztül is vállalunk társadalmi szerepet. A férjemmel nagyon örülünk annak, hogy megadatott nekünk ennek a sok szép dolognak az alkotása. Ezen túl pedig nagyon hálásak vagyunk a munkatársainknak, akik segítettek bennünket ezen a hosszú úton.

Úgy érezzük, mi a magunk területén és tevékenységében ugyanolyan szellemben kerestük és valósítottuk meg a korszerűséget, a minőséget, a fejlődést, ahogy azt gróf Degenfeld József tette az egyetem létesítése érdekében – ezzel is tisztelegve emlékének.

⁵ A szerző a magyar kultúra megőrzése és megismertetése érdekében végzett kiemelkedő munkájáért, a magyar borászat hírnevének öregbítéséért 2013-ban a Magyar Érdemrend középkeresztje kitüntetésben részesült. [A szerkesztő.]

Zárszó

E kis kötetben olvasható korábbi és mai írásokkal, képekkel – és természetesen az emléktábla állításával – bemutatni és megörökíteni kívánjuk azt a szerepet, amit gróf Degenfeld József – részben főispáni, de elsősorban református egyházkerületi főgondnoki tisztében vállalt és vitt azért, hogy Debrecenben egyetem létesüljön. Ehhez a biztos alapot az akkor már közel négy évszázada folyamatosan működő Debreceni Református Kollégium három – részben közreműködésével is kialakult – akadémiai tagozata adta, de az egyetemmé alakulás nélkülözhetetlen feltétele volt a város vezetésének és lakosságának meghatározó erkölcsi és anyagi támogatása, vállalásai és a magyar állam felismerése a hazai egyetemek számának növelésére.

Mindez egy hosszú, bő három évtizedes folyamat volt, aminek meghatározó kétharmadában Degenfeld József sokoldalú aktivitása, kitartása és következetessége biztosította a tervek és feltételek koordinációját, az érdekek egyeztetését. Ő maga nem volt sem egyetemi oktató, sem vezető, de mindvégig jól érzékelte mit jelent az egyetem a magyar társadalom, ezen belül Debrecen városa számára. Élni tudott azzal a lehetőséggel, és hozzá tehetjük elkötelezettséggel, amit kora és környezete adott és megkívánt.

Egyéniségét, személyiségét, sokoldalúságát, munkabírást, elkötelezettségét a kortársi megemlékezések mutatják be nekünk – tanulságul és példaként. Ugyanakkor az is érzékelhetővé vált most a megemlékezés során, hogy szellemisége nem maradt csak az övé, hanem a Degenfeld család több tagjában öröklődött és folytatódik, s példaként szolgálhat – és szolgál – napjainkban is.

Példája akkor válik igazi tanulsággá, ha azt mindennapjainkban hasznosítjuk. Ez már a mi feladatunk, az Alapítványé, az Egyetem vezetéséé és egész közösségéé: ugyanúgy elkötelezetten, előrelátóan és határozottan kell tenni dolgainkat, végezni munkánkat, teljesíteni küldetésünket, mint Ő tette a maga idején és helyén.

Bazsa György professor emeritus
a Kossuth Lajos Tudományegyetem volt rektora

